REVISTA TEOLOGICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biblioteca Universitară ... din Cluj
Nr. 250 1935
Sibiu
II. 167

ANUL XXIV IANUARIE—FEBRUARIE Nr. 1—2

P-199

Anul XXIV Ianuarie—Februarie 1934 Nr. 1—2

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

Director: Prof. NICOLAE COLAN

UN MARTIR AL ORTODOXIEI: MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI[1]

Mă simt copleşit de o adâncă şi pioasă emoţie, când păşesc pentru întâiaoară în această măreaţă catedrală, clădită din granit ca să înfrunte veacurile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dela Neagoe Basarab şi Constantin Brâncoveanu, neamul nostru n'a cunoscut o operă mai măreaţă şi mai durabilă.

Dacă-i adevărat că opera de artă închide'n sine jertfa cea mai scumpă, la temeliile acestei catedrale stă sufletul mare şi înţelegător al neobositului arhiereu, care şi-a închinat tot cugetul, toată simţirea, toată truda, tot sensul vieţii sale pentru înălţarea acestui lăcaş divin, care va vesti dealungul veacurilor slava şi mărirea lui Dumnezeu.

Inălţarea acestei catedrale în capitala Ardealului e o biruinţă a neamului nostru. Şi biruinţele se câştigă prin jertfe şi eroi. Nu e o coincidenţă întâmplătoare, că cel dintâi bărbat a cărui pomenire se evocă în această catedrală nouă e Sava Brancovici, căci el a fost luptător neînfricat şi erou al ortodoxiei.

Dintre toţi ierarhii cari au păstorit Biserica Românilor ardeleni, singur Sava Brancovici a trecut în amintirea posterităţii cu aureola de martir. Numele lui deşteaptă amintiri de luptă înverşunată pentru credinţa strămoşească. Tre-

[1] Cuvântare rostită la 6 Noemvrie 1933 în Catedrala ortodoxă din Cluj cu prilejul adunării generale a „Frăţiei Ortodoxe Române".

Biblioteca Univ. Cluj ROMÂNIA

cutul nostru umil de sate şi preoţi nu cunoaşte, până la mitropolitul Andrei Şaguna, o figură mai luminoasă de arhiereu, care să fi jucat în istoria Transilvaniei rolul pe care l-a jucat Sava Brancovici în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Om de cultură superioară, minte cu intuiţie clară, având întinse cunoştinţe de oameni şi de prefacerea lucrurilor omeneşti, a condus destinele Românilor ardeleni timp de 24 de ani, în vremile cele mai grele, când calvinii dau cele mai înteţite asalturi asupra Bisericii noastre.

După sfărmarea Ungariei de către Turci, Transilvania se constitue în întâia jumătate a secolului al XVI-lea ca principat independent sub suveranitatea Porţii. Acest principat, care desfăcându-se de Ungaria, gravitează spre Ţările Române, devine centrul de rezistenţă al Ungurilor şi focarul reformaţiunii. Principii calvini voind să găsească un punct de sprijin în lupta lor contra catolicismului, au cercat să atragă pe Români, populaţia cea mai numeroasă a ţării, la legea lor, deslănţuind o aprigă persecuţie asupra Bisericii româneşti.

In dieta dela Sibiu dela 30 Noemvrie 1566 s'a hotărît desfiinţarea Bisericii ortodoxe, iar cei „cari n'ar voi să se întoarcă la legea cea adevărată (adecă cea calvină), unii ca aceia, fie episcopi români, fie popi sau călugări, să fie scoşi din ţară“.[1]

In prima perioadă a reformaţiunii, o seamă de Români, momiţi de privilegii şi intimidaţi de persecuţii, au părăsit credinţa strămoşească şi-au îmbrăţişat învăţăturile calvine. Sabia fulgerătoare a lui Mihai Viteazul a restabilit unitatea sfărmată şi-a dat o nouă vigoare Bisericii româneşti. Dar după căderea lui au urmat legi de răsbunare cumplită. In dieta dela Leţfalău (judeţul Trei-scaune) din Octomvrie 1600 se decide, că cine va cuteza să treacă în Ţările Române, de unde-au venit „stricăciunea şi primejdia“, să-şi piarză capul şi averea. Şi ca să curme orice legătură ierarhică între Biserica Românilor ardeleni şi cea din principate, dieta hotărăşte, ca nici un preot din Ţările Române să nu

[1] G. Bariţiu: Părţi alese din istoria Transilvaniei, t. I, Sibiu 1889, p. 130.

poată intra în Ardeal.[1] Dar legăturile fireşti dintre fraţi nu puteau fi rupte cu desăvârşire.

Prigonirea Bisericii ortodoxe s'a continuat cu mai mare înverşunare în secolul al XVII-lea. Prin legile ţării biserica românească nu era admisă între religiile recunoscute de stat, ci numai tolerată până la buna plăcere a principelui şi a dietei. Asaltul calvinilor asupra Bisericii noastre e mai înteţit în domnia principilor din familia Rákocy şi mai ales pe timpul lui Mihail Apaffy.

Se părea că Biserica ortodoxă, slăbită şi lipsită de sprijin va cădea sdrobită în luptă cu calvinismul. Intr'adevăr calvinii au reuşit să spargă unitatea noastră religioasă şi să-şi înfigă rădăcinile în ţinuturile cele mai româneşti ale Transilvaniei. Ţara Oltului a fost scoasă de sub ascultarea mitropolitului dela Alba-Iulia şi pusă sub autoritatea superintendentului calvin. In Hunedoara mai mulţi preoţi şi nobili români au trecut la calvinism, pentru popor păstrându-se cultul ortodox, iar în Banat învăţăturile calvine au prins rădăcini puternice. Prin condiţiile ce le pune George Rákocy mitropolitului Simion Stefan se ştirbeşte autonomia Bisericii noastre. Catehismul calvinesc devine obligator pentru preoţii români, iar mitropolitul dela Alba-Iulia e pus sub jurisdicţiunea superintendentului calvin, fără de aprobarea căruia nu putea lua nici o hotărîre mai însemnată.

Bieţi vlădici, păstori peste un popor de iobagi, se mlădiau după împrejurări; primeau condiţii pe cari le ocoleau cu prudenţă; se plecau puterii lumeşti, păstrând în taina sufletului neştirbită credinţa strămoşească! Cine cunoaşte tragedia lor sufletească? Dar rezistenţa venea din adâncul maselor populare, cari nu puteau fi urnite din calea tradiţiei pe drumul reformei. S'au calvinit episcopi, preoţi, călugări, dar poporul a rămas în matca ortodoxiei, cu acelaşi cult, aceleaşi obiceiuri, aceeaşi credinţă.

Biserica românească trecea prin grele încercări. Se simţea lipsa unei personalităţi puternice care să fie la înălţimea vremilor şi s'o ridice din pulbere. Mitropolitul Daniil, urmaşul lui Simion Stefan, ne mai putând suporta perse-

[1] Ibid. p. 134.

cuţiile calvinilor, părăseşte scaunul mitropolitan şi se refugiază în Ţara Românească. In aceste vremuri de grea cumpănă Sava Brancovici ia cârma Bisericii ortodoxe din Ardeal. In sufletul lui se resfrângea ca într'o apă adâncă suferinţele şi rezistenţa unui neam întreg.

Mitropolitul Sava Brancovici s'a născut la Inău (judeţul Arad) dintr'o familie de origine sârbească, dar romanizată. Cronicarul George Brancovici, fratele mitropolitului, caută originea neamului său în vechii despoţi ai Sârbilor din dinastia Brancoviceştilor. Dar în timpul din urmă s'a dovedit pe deplin inexactitatea acestei genealogii.[1]

Simeon, fiul cel mai mare al lui Ioan Brancovici, a avut o creştere aleasă în casa părintească, familie cu veche tradiţie de cărturari. El învaţă de mic copil limba românească, ungurească şi turcească. Ca tânăr a făcut mai multe călătorii în Ungaria, Turcia şi Ţara Românească. Aici a petrecut mai multă vreme la unchiul său, Longin Brancovici, fost episcop la Inău şi retras la mănăstirea Comana din pricina persecuţiilor calvine. Acesta voia să-l reţină la mănăstire şi să-l pregătească pentru chemarea preoţească. Dar ivindu-se ciuma în Ardeal, într'o singură săptămână pierde pe tatăl său, doi fraţi şi două surori. A scăpat fratele său mai mic George, care ajunge să joace mai târziu un mare rol în diplomaţie. La stăruinţele mamei sale se reîntoarce acasă şi se căsătoreşte.[2]

Murind protopopul Inăului, Grigore Brancovici, o rudă a sa, la stăruinţele credincioşilor îmbrăţişează misiunea preoţească. Avea o înfăţişare maiestoasă şi fire de luptător. Cum oraşul său natal era în acele vremuri cetatea de graniţă a Transilvaniei, ciocnirile cu Turcii erau foarte dese. Simeon făcea parte din garnizoana cetăţii şi'n luptele cu Turcii şi-a câştigat mare faimă prin curajul şi vitejia sa. George Brancovici povesteşte că o delegaţie turcească, care venise pentru regularea chestiunilor de graniţă, ceru dela comandant îndepărtarea lui Simeon din cetate. Acesta răspunse, că Simeon a părăsit grijile lumeşti şi s'a preoţit. Dar

---

[1] S. Dragomir: Fragmente din cronica sârbească a lui George Brancovici, în Anuarul inst. de ist. naţională II, Cluj 1923, p. 4.

[2] Ibid. p. 53.

solii Turcilor insistau spunând: „ziua preot, noaptea vrăjmaş înarmat şi călcător de pace".[1] Fericită îmbinare a crucii cu spada! In acele vremuri Biserica ortodoxă, umilită şi îngenunchiată simţea mai mult ca oricând lipsa unui ostaş neînfricat în apărarea credinţii strămoşeşti.

Fiind ales de soborul credincioşilor protopop al Inăului, trece în Ţara Românească şi se hirotoneşte la Târgovişte de către mitropolitul Stefan. La reîntoarcere află despre moartea soţiei sale. Ca protopop al Inăului întăreşte'n credinţă parohienii săi, căci în acele vremuri „se ridicase unia calvină cu mari siluiri şi prigoniri".

Devenind vacant scaunul mitropoliei din Alba-Iulia, e ales mitropolit al Românilor, în vremea când Biserica ortodoxă din Ardeal trecea prin cele mai grele încercări. El trece în Ţara Românească spre a fi sfinţit de mitropolit. Simeon intră'n cinul monahal şi primeşte numele de Sava. La sfinţirea sa, care se face în toamna anului 1656 în mitropolia din Târgovişte, ia parte şi domnul ţării Constantin Basarab. Reîntorcându-se în Ardeal e întărit de principele George Rákocy II prin diploma dela 28 Decemvrie 1656.[2] In această diplomă nu se face amintire de condiţiile umilitoare impuse înaintaşilor săi. Lui Sava Brancovici nu i s'au pus condiţii din consideraţiuni de politică externă. George Rákocy II voind să calce pe urmele lui Stefan Báthori care-a ajuns rege în Polonia, a încheiat alianţă cu domnii români, cari s'au obligat să-l sprijinească în întreprinderea sa. Intărirea lui Sava ca mitropolit al Românilor cade tocmai în toiul pregătirilor de răsboiu. Două zile după această întărire principele ardelean porneşte'n expediţie pentru ocuparea tronului polon. E explicabil că în astfel de împrejurări condiţiile ce s'ar fi pus mitropolitului român, ar fi slăbit alianţa încheiată. Probabil că ele au fost înlăturate la cererea domnului muntean.

Expediţia lui Rákocy în Polonia are un sfârşit tragic. Oştirea ardeleană cade'n prinsoarea Tătarilor împreună cu comandantul ei, iar principele ardelean îşi pierde tronul. Sunt mazilіţi şi domnii români cari au sprijinit întreprinderea

---

[1] Ibid. p. 54.

[2] V. Mangra: Mitropolitul Sava II Brancovici, Arad 1906, pg. 51—52.

lui G. Rákocy. Aspira atunci să ajungă principe al Transilvaniei Vasile Lupu, domnul Moldovei, care se găsea în vremile acelea în exil la Constantinopol. Dar reuşeşte să ocupe tronul cu sprijin turcesc Acaţiu Barcsai, român de origine, dar înstrăinat prin credinţă şi cultură. Barcsai era un zelos propovăduitor al calvinismului printre Români. A tipărit un catehism calvinesc la Alba-Iulia (1648) pentru atragerea Românilor la învăţăturile calvine.

Relaţiile mitropolitului Sava cu noul principe sunt la început bune. Acesta-l confirmă la 9 Ianuarie 1659 în scaunul mitropolitan, punând sub autoritatea lui şi ţara Făgăraşului care mai înainte era supusă superintendentului calvin. La stăruinţele lui Sava şi îndemnat de glasul sângelui, Barcsai scuteşte preoţimea română de plata dijmelor şi nonelor de vite şi bucate. El constată cu amărăciune că preoţii români „cu afurisită orbire se asupresc".[1] E o caldă compătimire pentru preoţii de acelaş sânge şi o acuzare a dregătorilor care-i prigonesc.

Domnia lui Barcsai e turburată de George Rákocy care vine cu oaste să-şi recucerească tronul. Ardealul devine pradă răsboiului civil. Dieta ardeleană îl realege principe, dar Turcii nu vreau să-l recunoască şi trimit ajutor lui Barcsai care e asediat la Sibiu, în iarna anului 1659.

In vremea acestui răsboiu civil, când Ardealul avea doi crai, un vlădică românesc obişnuit s'ar fi strecurat neobservat, dar Sava Brancovici era un personagiu cu renume, potrivit pentru misiuni în străinătate. Viaţa lui se împleteşte cu istoria politică a Transilvaniei, fără de care nu poate fi înţeleasă. El se alătură de partea lui Rákocy care era sprijinit de Români, înstrăinându-se de Barcsai care era susţinut de Turci. In vara anului 1659 întâlnim mitropolit la Alba-Iulia pe Ghenadie. Sava a continuat însă păstorirea în părţile supuse principelui Rákocy. Astfel erau în Ardeal doi principi şi doi mitropoliţi. Dar păstorirea lui Ghenadie e de scurtă durată, probabil a murit de ciumă la Sibiu în primăvara anului 1660.[2]

---

[1] Ibid. p. 63.

[2] I. Lupaş: Principele ardelean Acaţiu Barcsai şi mitropolitul Sava Brancovici, Buc. 1913, p. 21.

Dupăce George Rákocy cade'n luptele cu Turcii, în fruntea răsculaţilor se ridică Ioan Kemény care atrage în cursă pe Barcsai şi-l ucide. Dar nici Kemény n'are o soartă mai bună, e înfrânt de Turci şi ucis pe câmpul de luptă. In toamna anului 1661 Turcii impun domn pe Mihail Apaffy, un nobil săcuiu lipsit de energie.

Mitropolitul Sava, om de acţiune, prevăzător, diplomat subtil şi iscusit, a ştiut trage foloase pentru Biserica şi neamul românesc din schimbările repezi şi furtunoase ale acestor vremuri.[1] El câştigă repede încrederea noului principe, bucurându-se de mare vază şi trecere la curtea ardeleană. E trimis în diferite misiuni în Ţările Române. La 1663 fratele său George intră în serviciul diplomatic al principelui şi pleacă la Constantinopol, unde rămâne patru ani. In acelaş an mitropolitul Sava obţine confirmarea scutirii preoţilor români de dijme ca în domnia lui Acaţiu Barcsai.

Cu gândul de-a restaura mitropolia din Alba-Iulia, clădită de Mihai Viteazul, care'n timpul răsboaelor civile a fost de douăori arsă şi devastată de Turci şi odată aprinsă de vrăjmaşi, Sava pleacă însoţit de fratele său George în Rusia după milostenie. Auzise că se ţine la Moscova un mare sinod cu patriarhii din Antiohia şi Alexandria. Porneşte în primăvara anului 1668 cu o suită de 11 persoane, trece prin Polonia, unde ia o recomandaţie dela regele polon şi se îndreaptă spre capitala imperiului rusesc. La 31 Maiu e primit în audienţă de ţarul Alexe Mihailovici, care-i arată o deosebită atenţiune. Sinodul în care-a fost depus patriarhul Nicon se sfârşise, dar Sava a întâlnit la Moscova pe patriarhii din răsărit. In ziua de sfântul Petru şi Pavel mitropolitul ardelean serveşte împreună cu ceilalţi arhierei în catedrala curţii imperiale.

Intr'o scrisoare adresată ţarului, Sava preconisează alianţa principilor creştini contra Turcilor. „In aceste părţi — spune el — se află mare mulţime de creştini ortodocşi, Sârbi, Bulgari, Români, toţi sunt gata şi aşteaptă să atace din oarecare parte pe nelegiuitul de Turc; fiind în mare

---

[1] Ibid. p. 24.

lipsă, nevoie şi strâmtorare, toţi ar alcătui cu voia lui Dumnezeu o oaste".[1]

Unii istorici au atribuit misiunii lui Sava scopuri politice, dar alianţa principilor creştini contra păgânilor nu e nouă. Popoarele ortodoxe subjugate de Turci de mult şi-au îndreptat privirile spre ţarul Ruşilor, dela care aşteptau eliberarea.

La 2 August e primit de ţar în audienţa de adio şi e încărcat cu daruri bogate. Un hrisov de danie îi da dreptul să meargă tot la 7 ani după milostenie în Rusia. Ţarul şi-a exprimat dorinţa să lase pe fratele său George în serviciul său, dar mitropolitul a spus, că şi-ar atrage prin aceasta bănuiala principelui. La Moscova, în cetatea ortodoxiei, mitropolitul Sava şi-a mărturisit credinţa cea dreaptă şi a luat îndemn şi încurajare în lupta grea ce avea s'o dea cu calvinii pentru apărarea credinţii strămoşeşti.

După întoarcerea din Rusia urmează vremuri grele pentru mitropolitul român. Preotul curţii Mihail Tofői, reformat aprins, sfătueşte pe principe să impună lui Sava condiţii grele şi să-l supună superintendentului calvin. Poziţia mitropolitului român era critică, calvinii pornesc o persecuţie aprigă contra Bisericii ortodoxe. Pe lângă condiţiile vechi se mai adaugă altele noi, prin cari se ştirbeşte autonomia Bisericii româneşti. De acum înainte se începe o luptă surdă între principe şi mitropolit. El rezistă cu eroism şi bărbăţie atacurilor calvine, din Ţara Românească-i veneau îndemnuri şi încurajare. In diploma dela 1673, prin care se confirmă din nou scutirea preoţilor de dijme, se spune că preoţii români se găsiau tot „în întunerecul greşitei mărturisiri" şi principele îşi exprimă nădejdea, că Dumnezeu îi va lumina să lucreze pentru calvinirea poporului român.[2] Măsurile pentru constrângerea Românilor de a primi calvinismul se înteţesc tot mai mult. In 1674 toate bisericile româneşti sunt supuse superintendentului calvin, care are însărcinarea să caute, unde se află tipografia românească înfiinţată de principele George Rá-

[1] S. Dragomir: Relaţiile bisericii româneşti cu Rusia în veacul al XVII-lea, Bucureşti, 1912 p. 39.

[2] Mangra p. 71.

kocy şi să tipărească cărţi pentru răspândirea învăţăturilor calvine la Români. Această tipografie a fost trimisă de mitropolitul Sava la Sibiu împreună cu 14 saci de tipărituri.[1]

La 1676 Sava ţine două sinoade la Alba-Iulia, în cari se dau îndrumări pastorale şi se stabilesc normele de conducere ale Bisericii. In acest an se ajunge la o destindere în relaţiile dintre principe şi mitropolit. George Brancovici primeşte domeniul dela Vinţul de jos şi e numit agent diplomatic la Poartă. Biserica românească-şi redobândeşte vechile libertăţi. Acesta e cel mai mare succes al mitropolitului Sava. Din nou sunt confirmate scutirile preoţilor români de dijme. Dar aceste scutiri vor fi durat „de joi până mai apoi", după cum se esprimă George Bariţiu. Desele confirmări arată limpede că nu erau respectate. Dieta ardeleană nu voia să le recunoască.

Biserica românească are pace şi linişte timp de trei ani. Dar când ajunge în fruntea bisericii calvine Mihai Toföi, calvinii se năpustesc cu toată furia asupra mitropolitului care le zădărnicea toate planurile de convertire la legea lor. E acuzat în sinodul dela 1679 de administraţie rea, mitropolitul îşi dă seama de toată averea Bisericii. Nu scapă însă de osândă, decât la intervenţia energică a domnului Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino.

In memoriul său Muribunda Transsylvania,[2] înaintat împăratului Leopold I (1688), cancelarul Nicolae Bethlen arată starea de decadenţă în care se găsea Transilvania sub cârmuirea lui Mihail Apaffy, pe care-o socoteşte, „cea mai destrăbălată din lume". De obicei epocele de destrămare prevestesc prăbuşirea unui stat. Domnia lui Apaffy grăbeşte împlinirea destinului. Erau vremuri tulburi, când apunea independenţa Transilvaniei şi casa de Austria se pregătea pentru marele rol oriental: eliberarea popoarelor creştine de sub jugul turcesc şi expansiunea spre gurile Dunării şi Marea Neagră. Principele Transilvaniei, dedat cu totul plăcerilor, a scăpat cârma ţării din mână. Toate erau de vân-

[1] I. Lupaş: Averea confiscată de principele M. Apaffy dela Mitropolitul Sava Brancovici şi fratele său George, în revista Biserica şi Şcoala, Arad, 1915, nri 37 şi 19...

[2] Muribunda Transsylvania ad pedes sacratissimi imperatoris Leopoldi proiecta 1688.

zare, legile călcate, nobilimea asuprită şi poporul jefuit. Oameni nevinovaţi erau condamnaţi la închisoare şi averile lor confiscate. Dieta era coruptă şi destrăbălată. Să ne mai mirăm de patimile şi destituirea mitropolitului Sava Brancovici în vremuri cu astfel de moravuri?

Când s'a aflat că George Brancovici s'a aliat cu partidul imperial şi-a încheiat o înţelegere tainică cu Grigore Ghica, domnul Ţării Româneşti, soarta mitropolitului român era pecetluită. El trebuia să cază cu orice preţ. Motive şi martori mincinoşi se găsiau uşor. Confiscarea averilor în vremile acelea era la ordinea zilei. Cronicarii contemporani spun, că fraţii Brancovici şi-au strâns averi mari. Mulţi râvneau la bogăţiile lor, mai ales Stefan Nalátzi, sfetnic intim al principelui şi rudă de aproape a mitropolitului, trecut la legea calvină şi maghiarizat, nădăjduia moştenirea lor. Hotărîrea cu care mitropolitul Sava le sta împotrivă, deşi era slăbit de bătrâneţe şi boală, îi întărâta şi mai mult.

Se convoacă un sinod la Alba-Iulia. Superintendentul calvin porneşte atacul acuzându-l de viaţă imorală, de lăsarea în părăginire a mitropoliei şi tipografiei. Mitropolitul nu e susţinut de clerul împilat şi terorizat. E destituit şi condamnat la închisoare.

Atunci năvăliră calvinii cu săbiile scoase asupra mitropoliei şi găsind pe bătrânul arhiereu zăcând în pat de podagră, îl loviră cumplit, îl puseră în batjocură pe-un cal şi-l duseră la închisoare. Mitropolitul Sava suferea toate acestea cu voinţă tare şi cu resemnarea creştinească.[1]

Viaţa sbuciumată a mitropolitului Sava Brancovici a scris-o cu iubire şi durere fratele său George în cronica sa sârbească. E un exemplu de iubire frăţească cum rar se întâlneşte în istorie. Rămas de mic fără tată, mitropolitul îi dă o creştere aleasă şi-l pregăteşte pentru cariera diplomatică. Mai târziu acesta, prin legăturile întinse ce le are, devine un sprijin pentru bătrânul mitropolit în clipele sale de sbucium şi durere. Când mitropolitul e în primejdie, George aleargă să-l scape, dar cade şi el la închisoare şi averile lor sunt confiscate. Când reuşeşte prin daruri bogate să

[1] S. Dragomir: Fragmente, p. 68.

scape din închisoare, primul lui gând e să elibereze pe iubitul său frate. Inţelegând că viaţa-i în primejdie, trece prin părţile Haţegului în Ţara Românească şi se refugiază la curtea lui Şerban Cantacuzino. Acesta somează pe principele Transilvaniei să reîntregeze pe Sava în scaunul mitropolitan, declarând că e gata a cheltui sume mari de bani la Poartă, ca să-i aducă detronarea. Apaffy temându-se ca domnul român să nu se alieze cu opoziţia ardeleană, eliberează pe Sava. Dar domnul Ţării Româneşti nu se mulţumeşte cu atât, el vrea cu orice preţ ca Sava să fie reîntregat în scaunul mitropolitan. De aceea scrie lui Constantin Brâncoveanu, agentul său diplomatic la Poartă, să mijlocească reabilitarea lui. Acesta încheie la 21 August 1681 un pact cu pribegii ardeleni, prin care ei se obligară, că dacă-şi vor ajunge scopul să detroneze pe Apaffy, vor face ca Biserica Românilor ardeleni să-şi recapete vechea libertate şi Sava Brancovici, care-a fost destituit fără vină, să-şi redodândească demnitatea avută.[1] Dar acest pact n'a avut nicio urmare, opoziţia ardeleană n'a putut detrona pe tiranul Apaffy.

Impăratul Leopold I ridică pe mitropolitul Sava la rangul de baron pentru serviciile aduse creştinătăţii, dându-i prin această distincţie împărătească cea mai înaltă satisfacţie morală faţă de calomniatorii şi prigonitorii lui.[2] Dar diploma împărătească nu-l mai află în viaţă. Slăbit de chinuri şi boală, moare în primăvara anului 1683. La 1 Mai acelaşi an nu mai era în viaţă, căci la această dată George Brancovici dărueşte o evanghelie bisericii din Veştem pentru pomenirea fratelui său.[3] Sava murise de curând, probabil în luna Aprilie. Nu se ştie, unde doarme somnul de veci marele arhiereu, pe care mitropolitul Şaguna l-a ales de model în păstorirea sa.

Cari sunt cauzele pătimirii şi destituirii lui Sava Brancovici? Iată o chestiune care a preocupat mult pe istoricii români. Aproape toţi sunt unanimi în afirmaţia că mitropo-

[1] Mangra 123.

[2] Ibid 115—117.

[3] N. Iorga: Studii şi Documente XIII pg. 441—442.

litul Sava a suferit prigoniri şi a fost distituit pentru statornicia sa în credinţă. Singur istoricul A. Bunea a încercat să întunece gloria marelui arhiereu, pe care-l prezintă ca „episcop calvinizant". [1]

Samuil Micu (Klein) încearcă să explice persecuţiile îndreptate contra mitropolitului român printr'o întâmplare petrecută la curtea principelui. Sava şezând odată la masă la principele Apaffy, în castelul dela Blaj, calvinii in bătaie de joc au cumpărat pe o femee, ca să aducă un căţel înfăşat în scutece să-l boteze. Mitropolitul bănuind cursa ce i se întindea, se duse la femee, desfăcu scutecele şi văzu căţelul. Se întoarse la masă, luă o bucată de ridiche din care mânca, căci era zi de post şi o dete căţelului care nu vru s'o mănânce. Mitropolitul luă apoi o bucată de carne din blidul principelui şi o dete căţelului care o înghiţi cu lăcomie. Atunci întorcându-se spre principe îi zise: „nu e de legea mea. Dac'ar fi de legea mea, ar mânca din bucatele mele. Să-l boteze aceia cu care împreună mănâncă aceleaşi mâncări"! Astfel insulta nelegiuită s'a întors contra insultatorilor. Principele s'a aprins de mânie şi a poruncit ca mitropolitul să fie bătut cu vergi. [2]

Nu mai încape nici o îndoială că atitudinea politică a fraţilor Brancovici a grăbit destituirea mitropolitului Sava. Dar această atitudine e determinată de prigonirea Bisericii ortodoxe de către calvini. Cauza profundă şi adevărată e de natură religioasă. Contra încercărilor de calvinire mitropolitul Sava căuta sprijin la domnii români, Grigore Ghica şi Şerban Cantacuzino.

In domnia lui Apaffy două partide sfâşiau ţara Ardealului: partidul calvin, cel mai puternic, înclina spre Turci şi partidul catolic, la care se alăturau Saşii, înclina spre imperiali. Acest partid urmăria trecerea Transilvaniei sub sceptrul împăratului dela Viena.

George Brancovici, care intrase în serviciul principelui după întoarcerea sa din Rusia, se apropie la Constantinopol de partidul catolic şi încheie un pact cu imperialii. Acest act de trădare se datoreşte faptului, că principele ardelean a

---

[1] A. Bunea: Vechile episcopii şi Mitropolitul Sava Brancovici, Blaj 1906.
[2] V. Mangra, pg. 116, 117.

deslănţuit o persecuţie aprigă contra Bisericii româneşti, în fruntea căreia se găsea fratele său. El leagă prietenie cu Grigore Ghica, domnul Ţării Româneşti. Acesta nutrea planul de a ajunge principe al Transilvaniei, pe care a străbătut-o în mai multe rânduri în pribegiile sale. La 14 Iulie 1672 Toma Gyulai, agentul diplomatic al principelui la Constantinopol, trimite prin fiul său ştirea, că Grigorie Ghica a pârît pe Apaffy la Poartă că s'a aliat în taină cu imperialii. El cere pentru sine domnia Transilvaniei.[1] Domnul român căuta sprijin pentru planurile sale nu numai la Constantinopol, ci şi în Transilvania, unde avea legături cu fraţii Brancovici. Aceasta se vede dintr'o scrisoare a cancelarului Ioan Bethlen către Apaffy dela 18 Ianuarie 1673, în care se spune, că s'a lăţit vestea în ţară că Grigore Ghica cere dela sultan tronul Transilvaniei. „Pretenţia aceasta — spune Bethlen — n'o ţin în neputinţă, fiindcă-şi aduce aminte şi Măria Ta la dieta trecută din Alba-Iulia, ce fel de scrisoare românească v'am dat în mână, pe care Măria Ta ai trimis-o vlădicăi românesc s'o traducă".[2] Acest vlădică era Sava Brancovici, iar scrisoarea se referea la legăturile lui George Brancovici cu domnul Ţării Româneşti.

Intr'adevăr acesta a încheiat la 20 Aprilie 1673 o înţelegere tainică cu domnul muntean „pentru lărgirea sfintei noastre biserici". Grigore Ghica se obligă să-l ţină pe el şi familia lui la mare cinste „ca pe un bun şi credincios prieten al casei noastre", spune actul.[3] Prin urmare fratele mitropolitului Sava era prieten credincios al lui Grigore Ghica, domnul Ţării Româneşti, care uneltea la Poartă detronarea principelui ardelean. Iată adevărata cauză a prigonirii şi destituirii lui Sava Brancovici. Această înţelegere tainică nu era necunoscută lui Apaffy, care rechiamă pe George Brancovici dela Constantinopol la sfârşitul anului 1673. Persecuţiile contra mitropolitului român încep îndată după descoperirea acestei înţelegeri şi dacă destituirea lui se amână până la 1680, aceasta se datoreşte abilităţii diplomatice şi legăturilor întinse ce le aveau fraţii Brancovici cu domnii români, cu împăratul dela Viena şi cu Poarta otomană.

[1] Şt. Meteş: Şerban Vodă Cantacuzino şi Biserica română din Ardeal, Vălenii de Munte 1915, pg. 6—7.

[2] Ibid. p. 7.

[3] Dragomir, Fragmente, p. 5.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In lunga sa păstorire de aproape un sfert de veac, Sava Brancovici a desfăşurat o bogată activitate. In afară de diferite misiuni diplomatice ce le-a îndeplinit în Ţările Române şi Rusia, de numele lui se leagă trei fapte: 1. a apărat cu preţul vieţii autonomia Bisericii româneşti din Ardeal, 2. a luptat pentru ridicarea preoţimii şi 3. a dat o organizaţie trainică Bisericii ardelene.

Dela 1566, când încep prigonirile calvine contra Bisericii noastre, până la sfârşitul secolului al XVII-lea, când apune independenţa Transilvaniei, nu găsim în toată istoria Ardealului vreun preot, călugăr sau mitropolit român care să fi luptat şi suferit cu eroism pentru credinţa strămoşească ca Sava Brancovici. El şi-a dat seama că bătălia cu calvinii nu poate fi câştigată, decât cu un cler pregătit şi conştient de menirea sa. A încercat să ridice preoţimea română din starea de iobăgie în care se găsea şi-a întâlnit rezistenţa claselor privilegiate ale ţării; a încercat să ridice nivelul cultural al preoţimii şi s'a izbit de starea ei nenorocită, în care-au adus-o impilările străine. Concepţia lui despre rostul şi menirea preotului în mijlocul credincioşilor se oglindeşte'n hotărîrile celor două sinoade ce s'au ţinut în 1675 la Alba-Iulia. Sunt norme pastorale despre datoriile clerului, întroducerea bunelor moravuri şi purificarea vieţii religioase de superstiţiile populare. Sava Brancovici e cel dintâi arhiereu la Români care s'a îngrijit de catehizarea copiilor, îndrumând tineretul spre învăţăturile eterne ale Bisericii.

Dar opera lui cea mai durabilă e organizaţia ce-a dat-o Bisericii ortodoxe din Ardeal.[1] Această organizaţie, cu participarea elementului mirean ca factor de conducere în viaţa bisericească, formează coloana centrală pe care se razimă întreg edificiul Bisericii noastre. Mitropolitul A. Şaguna a urmat linia unei vechi tradiţii, când a păstrat în Statutul Organic cadrele largi de desvoltare pe cari le-a dat Bisericii Sava Brancovici. Această organizaţie, care-a închegat într'o singură unitate cler şi popor, a făcut tăria Bisericii noastre în trecut şi tot ea e chezăşia pentru libera ei prosperare în viitor.

[1] T. Cipariu: Acte şi fragmente pg. 257—263. (Zoconic, ce se zice cartea legilor).

Mitropolitul Sava Brancovici n'a scris şi n'a tipărit nicio carte. Nu erau vremuri aşezate când gândul se aşterne în tihnă pe hârtie, ci vremuri de frământări şi răsturnări de domnii. Cel care trăieşte'n vâltoarea vieţii n'are vreme să scrie cărţi. Ele cer clipe de concentrare şi meditaţie în linişte şi singurătate. Şi Sava Brancovici nu era omul singurătăţii, călugăr retras în chilie, ci era creat pentru acţiuni mari în mijlocul mulţimii, adevărat păstor şi conducător de oameni.

Cărţile sunt trecătoare şi pier, se ofileşte'n uitare şi moare ideea care le-a dat viaţă. Tot ce e făcut de mână omenească se petrece şi moare. Dar gândul sădit în sufletul oamenilor rămâne şi rodeşte'n decursul veacurilor. E ca ploaia binefăcătoare pe care-o sbea pământul şi care se ridică'n iarbă, în arbori şi'n lanuri de grâu. Cu atât e mai durabil şi mai fecund, cu cât e scris în inimi fragile, căci putinţa de-a trăi în sufletul altora e singura şi adevărata valoare în viaţa omenească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A trecut un sfert de mileniu dela moartea lui Sava Brancovici şi amintirea lui trăeşte'n sufletul Românilor. Vor trece anii, se vor stinge pasiunile şi interesele mărunte şi gloria marelui mitropolit, purificată de tot ce e pământesc, va străluci cu lumină nouă. Generaţiile viitoare îl vor venera ca pe-un sfânt, iar Biserica ortodoxă, pentru care-a luptat şi suferit, va perpetua din generaţie'n generaţie amintirea arhiereului martir, care prin pilda vieţii sale a fost un izvor nesecat de energie şi inspiraţie în lupta neamului nostru pentru apărarea credinţii şi legii străbune.

I. D. SANDU

W. GUETTÉ.

ESTE BISERICA ANGLICANĂ, CATOLICĂ?

I.

Subiectul pe care voim să-l tratăm este de-o însemnătate înaltă şi merită atenţiunea tuturor acelora, cari se preocupă de chestiuni religioase. E vorba de-a determina adevăratul caracter al Bisericii creştine şi de a-l pune în faţa unor sisteme cari se nizuesc a-l denatura şi a ataca în acelaş timp însuşi creştinismul.

Biserica anglicană are, cel puţin în aparenţă, o reală importanţă. Ea formează, împreună cu Biserica protestantă americană, un conglomerat considerabil. Ea are pretenţia că este un tip perfect al Bisericei catolice, şi a organizat o propagandă al cărei scop este de-a crea în străinătate biserici bazate pe principiile cari au servit de temelie pentru ceeace numeşte ea reforma ei în veacul al XVI-lea.

Până în timpul de faţă ea a obţinut slabe rezultate, dar ea nădăjdueşte mereu şi nu se descurajează.

Dacă Biserica anglicană ar fi într'adevăr catolică şi un tip curat al Bisericei creştine, aşa precum au întemeiat-o apostolii, conform învăţământului lui Hristos, noi n'am avea decât să lăudăm propaganda ei şi am considera ca o datorie a o secunda, potrivit puterilor noastre.

Insă dacă Biserica anglicană nu este catolică, propaganda ei nu este decât o propagandă de eroare, ale cărei străduinţe nu pot fi decât funeste; şi datoria noastră este să o combatem.

Această chestiune a primit o nouă însemnătate de când Hyacinthe Loyson s'a decis să întemeeze în Franţa o Biserică anglicană sub titlul de Biserică *catolică anglicană*. Noi suntem convinşi, că încercarea lui nu va fi încoronată cu succes şi că Biserica sa nu va dobândi nici când decât proporţiile unei secte neînsemnate, cu credinţe vapo-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

roase care va putea să se încadreze în anglicanism, în care îşi găsesc deja scăparea atâtea elemente diferite şi contradictorii.

Insă noi am avut prilejul să observăm că domnul Herzog, episcop al vechilor catolici din Elveţia, a crezut potrivit să atribue Bisericei anglicane un brevet de catolicitate. Dl Reinkens, episcop al vechilor catolici germani are fără îndoială aceleaşi simţăminte; el va declara poate acest lucru în mod oficial când căsătoria lui proectată va fi devenit o realitate.

Ne putem aşa dară cugeta că mişcarea aşa zisă veche catolică din Elveţia şi Germania nu va fi în curând decât un anex al Bisericei anglicane tot aşa ca şi cea pe care dl H. Loyson va încerca să o creeze în Franţa. Este prin urmare de foarte mare importanţă să se ştie, dacă partida religioasă care susţine, în Elveţia, în Germania şi în Franţa, a fi *catolică* unindu-se cu anglicanismul, este o partidă în realitate *catolică* sau o ramură a protestantismului.

Acest lucru voim noi să-l elucidăm punând chestiunea: *Biserica anglicană este ea catolică?*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Uniunea creştină s'a ocupat adeseori de Biserica anglicană. Ea a deschis coloanele sale tuturor comunicărilor pe cari preoţi anglicani i le-au făcut. Noi le-am permis să apere, în revista noastră, cauza Bisericii lor; noi am arătat faţă de ei cea mai mare simpatie şi le-am dat tot felul de îndemnuri. Noi purtam nădejdea că îi vom aduce acolo încât să elucideze, într'un înţeles *catolic,* anumite chestiuni asupra cărora lumea avea trebuinţă de lămuriri categorice. Dar sub acest raport noi n'am reuşit. De îndatăce noi am ridicat chestiunile cari trebuiau să-i facă să iasă din sistemul vag şi cu îndoit înţeles care alcătuia fondul tuturor scrisorilor lor, a urmat tăcerea pe toată linia. Noi am început examinarea lui *Theophilus Anglicanus* al doctorului Cristophe Wordsworth, astăzi episcop de Lincoln, şi am scris această critică cu o moderaţiune pe care ne-o impuneau atât caracterul grav al autorului, cât şi simpatia pe care ne-o dovedise între mai multe împrejurări.

Observaţiile noastre au rămas fără răspuns.

Noi am început examinarea doctrinelor anglicane; însă în curând am fost rugaţi stăruitor să întrerupem o lucrare

care ar fi adus lumina acolo unde lumea ţinea să domnească întunerecul.

Din moment ce corespondenţii noştri anglicani observară că noi nu voim să ne mulţumim cu declaraţiile lor vagi, ei ne tratară ca pe un duşman. Unii dintre ei părăsiră *Uniunea creştină* şi crezură că-i dau o lovitură de moarte neplătindu-şi abonamentul. *Uniunea creştină* trăeşte cu toate acestea, şi reaua voinţă a foştilor ei prieteni a pus-o pur şi simplu în poziţia de-a spune mai liber ceeace crede ea despre ei şi despre Biserica lor. Vechii noştri corespondenţi aparţineau unei partide care pretinde a ţinea tocmai calea de mijloc între *Ritualişti*, cari nu sunt decât nişte Papistaşi mai mult sau mai puţin deghizaţi, şi cari n'au din anglicanism decât titlul şi beneficiul, şi *Anglicani* cari mărturisesc sincer şi deschis protestantismul lor.

Aceştia din urmă au raporturi de comuniune cu protestanţii de pe continent şi se împărtăşesc tot aşa de uşor în templele lor, precum s'ar împărtăşi episcopul Herzog în bisericile lor anglicane.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In fond foştii noştri corespondenţi admit aceleaşi doctrine ca şi anglicanii adevărat protestanţi, însă ei şi-au luat refugiu la restricţiuni mentale şi la anumite explicări puţin sincere pentru a-şi da titlul de *catolici* şi a face să se crează că lumea nu înţelege bine anglicanismul când îl confundă cu protestantismul.

La această partidă aşa zisă catolică, căreia i-a dat naştere doctorul Pusey, aparţine *Societatea Anglo-Continentală.* Scopul principal al acestei societăţi este răspândirea de mici tratate destinate a propovedui această idee: că Biserica anglicană este *catolică.* Noi posedem colecţia tratatelor pe cari le-a publicat ea, şi noi am observat în ele mai presus de toate arta cu care s'au schiţat chestiunile delicate pe cari lumea avea tot interesul să le ţină în umbră: Noi nu vom cerceta această chestiune: Dacă *Societatea Anglo-Continentală* întruneşte jumătate, sau a patra parte din clerul anglican. Noi constatăm numai aceea că ea n'are simpatiile tuturor ritualiştilor, cari au ieşit cu toate acestea din sinul ei; că ea are încă mai puţin simpatiile clerului care se mărturiseşte protestant şi primeşte în adevăratul lor

înţeles cele 39 articole de religiune. Cât priveşte toate celelalte secte cari furnică în sânul Bisericei anglicane asemenea unor reptile într'un vechiu monument căzut în ruină, anglicanismul *le consideră averea sa,* însă se ştie că ele au tot atâta simpatie pentru *Societatea Anglo-Continentală,* cât şi pentru papa, ceeace nu-i puţin lucru.

Aceste amănunte dovedesc că noi n'avem în adevăr înaintea noastră, tratând despre catolicismul Bisericii anglicane, decât o fracţiune a acestei Biserici.

Noi înţelegem că această fracţiune este obligată să rămână în cadre vagi, căci ea se găseşte într'o situaţie dificilă. Toţi membrii clerului anglican sunt datori să facă jurământ că vor ţinea doctrina celor 39 articole de religiune. Dacă aceste articole sunt protestante, ei sunt datori să susţină protestantismul. Nevoind câtuşi de puţin să renunţe la excelentele beneficii cari le aduc rente bune, neputând să le păstreze fără a-şi ţinea jurământul, şi voind cu acestea să se numească *catolici,* pricepem cum aderenţii *Societăţii Anglo-Continentale* şi-au luat refugiul la o cazuistică care ar face cinste ucenicilor lui Dom Inigo de Loyola.

Insă, cele 39 articole de religiune sunt ele protestante?

Partida *Societăţii Anglo-Continentale* nu vrea acest lucru. Greşeşte el oare? Are el oare dreptate? Vom vedea.

Inainte de-a începe examinarea acestor articole, este de lipsă să determinăm cu claritate înţelesul cuvântului *catolic* de care se abuzează, numai ce e drept, prea mult.

Ducându-ne înapoi la primele veacuri, putem determina în chip lămurit înţelesul acestui cuvânt.

După un text bine cunoscut din sfântul Pacien, cuvântul *catolic* cuprinde ideea de creştin complect, de creştin adevărat prin urmare; astfel încât cuvântul catolic nu este decât supranumele creştinului. Pentru a fi *catolic,* individul trebue aşadar să fie *creştin desăvârşit,* cu alte cuvinte să nu schimbe nimica din credinţa descoperită.

Cât priveşte Biserica însaşi, cei mai vechi părinţi descriu adevăratul ei caracter de catolicitate şi indică semnul care o distinge de secte, zicând că adevărata Biserică este aceea care este *catolică sau universală,* cu

alte cuvinte a cărei doctrină a fost mărturisită *statornic de către toate bisericile apostolice.*

In felul acesta se exprimă între alţii Sfântul Irineu, Tertulian şi Fer. Augustin în lucrările speciale pe cari le-au scris asupra acestui subiect.

De-aci vine regula de credinţă numită catolică şi pe care Vincenţiu de Lerin a desvoltat-o atât de admirabil în primul său *Commonitorium.*

Din cele două noţiuni cari preced, trebue să conchidem: 1. că o biserică este *catolică* atunci când ea mărturiseşte doctrina statornic propusă în Bisericile apostolice; 2. că un individ este *catolic* când el mărturiseşte *într'un mod complect această doctrină.*

Aşadar, când eu pun chestiunea: *Biserica anglicană este ea catolică?* eu întreb dacă Biserica anglicană mărturiseşte întreagă doctrina revelată, propusă într'un mod statornic de către bisericile apostolice?

Dar unde sunt bisericile apostolice, adecă întemeiate de apostoli?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sfânta Scriptură şi istoria răspund că aceste biserici sunt mai ales cele din Ierusalim, din Antiohia, din Efes, din Pergam, din Tiatira, din Sardes, din Filadelfia, din Laudicea, din Smirna, din Tesalonic, din Atena, din Colose, din Alexandria, din Roma, din Galaţia.

Ele aparţin Orientului: Roma singură aparţine Occidentului.

Dacă, din unanimitatea tuturor bisericilor apostolice rezultă mărturisirea *catolică,* chestiunea de catolicitate se reduce la o *chestiune de fapt* uşor de rezolvit. Este lumea de acord cu bisericile apostolice încă existente?

Dar aceste biserici fost-au ele fidele in păstrarea depozitului adevărurilor revelate?

Istoria răspunde la această întrebare. Intr'adevăr, aceste biserici au fost credincioase, dacă nu poate cineva să indice nici o schimbare, în existenţa lor de 19 ori seculară.

Una singură dintre ele poate fi prinsă în flagrant delict de inovaţiune, cea din Roma. Epoca schimbării sale fiind cunoscută, nu trebue să acceptăm decât mărturisirea ei anterioară acestei schimbări.

Tot asemenea putem, pentru a evita contestările, să n'acceptăm mărturisirea celorlalte biserici apostolice decât pentru timpul anterior inovaţiunilor romane, cu alte cuvinte, în decursul celor opt veacuri primare, atunci obţinem fără greutate *mărturisirea catolică* a tuturor bisericilor apostolice, cari erau atunci în desăvârşită înţelegere.

Chestiunea catolicităţii, pentru o biserică actuală şi contimporană, se reduce la următoarele: Este ea oare de acord cu bisericile apostolice din primele opt veacuri?

Afară de documentele din primele opt veacuri care determină credinţa Bisericilor, trebue să recurgem la mărturisirea *actuală* a Bisericilor apostolice din Orient şi Occident despărţite începând din veacul al 9-lea. Dacă, într'adevăr, ele sunt de acord încă asupra unui punct în particular, câtă vreme ele n'au putut primi nimic una dela alta dela despărţirea lor încoace, este cu totul evident că această credinţă comună este anterioară despărţirii lor, cu alte cuvinte este evident că ea aparţine depozitului păstrat în comun în primele veacuri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aşadar, când noi punem această întrebare: *Biserica anglicană este ea catolică?* — întrebăm: 1. Biserica anglicană mărturiseşte ea oare toate punctele doctrinale profesate de Bisericile apostolice în vremea celor 8 veacuri dela început, când toate aceste biserici erau unite? 2. Biserica anglicană mărturiseşte ea oare toate doctrinele pe cari le profesează încă astăzi toate bisericile apostolice ale Răsăritului şi ale Apusului, cu toată despărţirea pe care a provocat-o în veacul al IX-lea Biserica apostolică apuseană, cu alte cuvinte Roma?

Din asemănarea pe care vom face-o între doctrinele Bisericii anglicane şi cele ale bisericilor apostolice ale Răsăritului şi ale Apusului, atât înainte de, cât şi după despărţirea lor, va rezulta cu necesitate răspunsul la întrebarea pe care ne-am pus-o.

II.

Cea dintâi condiţiune pentruca o biserică să merite titlul de *catolică*, este, ca ea să admită *regula catolică* a credinţei. Noi am stabilit aceasta în articolul precedent. În

ce mod o biserică particulară ar putea participa la *universalitate*, ar face parte din aceasta *universalitate* sau *catolicitate* (este acelaş lucru), dacă ea n'ar fi legată, prin una şi aceeaşi doctrină, de bisericile apostolice, cari au păstrat intact depozitul revelaţiunii, şi în istoria cărora nu putem indica nici adause, nici schimbări, nici inovaţiuni? Când o biserică particulară se izolează de bisericile apostolice, se constitue sau se reconstitue ea însăşi fără a ţine seamă de credinţele şi de instituţiile tradiţionale ale celorlalte biserici; când ea îşi formează sau îşi reformează credinţa şi constituţia sa după propriile sale idei, ea a eşit din concertul catolic, ea n'aparţine catolicităţii, ea renunţă la regula de credinţă care formează baza fundamentală a acestei catolicităţi.

Acesta este cazul Bisericii anglicane. Ea a rupt în secolul al XVI-lea cu Biserica Romană din care ea era o parte integrantă, acesta e un fapt necontestat. Ea a modificat doctrinele sale *după ideile Reformatorilor săi* şi fără a se pune în înţelegere cu vre-una din bisericile apostolice, acesta e un al doilea fapt nu mai puţin necontestat.

Ea s'a izolat aşadară de catolicitate în mişcarea ei reformatoare.

Chiar presupunând că ea a avut intenţia să se reformeze în aşa fel încât să revină la creştinismul primitiv, nu e mai puţin adevărat, că pentru a cunoaşte acest creştinism ea nu s'a adresat bisericilor apostolice cari îl păstraseră, cauza este că ea a admis ideile unor oameni care puteau să se înşele şi puteau să aibă asupra creştinismului primitiv nişte păreri foarte greşite.

Izolarea în care se puse Biserica anglicană la începutul reformaţiei sale a dăinuit până astăzi. Ea nu este mai unită cu bisericile apostolice ale Răsăritului decât cu biserica apostolică a Apusului de care ea s'a despărţit în mod oficial.

Putem aşadară zice *a priori*, că Biserica anglicană nu este *catolică*, nu aparţine catolicităţii.

Insă doctrinele pe cari le mărturiseşte ea sunt oare *catolice*, şi ar putea ele fi un mijloc de apropiere şi de unire cu Bisericile apostolice?

Trecem să examinăm această chestiune.

Mai întâi de toate Biserica anglicană admite ea *regula catolică de credinţă?*

Noi afirmăm că ea o respinge în modul cel mai formal. Pentru a dovedi aceasta, nu vom invoca autoritatea cutărui şi cutărui teolog, ci pe cea a celor 39 *articole de religiune*. Aceste articole renumite fură redactate la început sub domnia lui Eduard al VI-lea, în înţelegere cu Luteranii Germaniei. Ele erau în număr de 42. Sub domnia Elisabetei ele fură reduse la numărul de 39 şi suferiră unele modificări. Ele au fost publicate de adunarea clerului din 1562, *şi fiecare membru al clerului din Biserica Angliei trebue să le subscrie*. Cele 39 de articole sunt prin urmare baza doctrinei şi a constituţiunii Bisericii anglicane.

Noi citim în articolul al VI-lea: „Sfânta Scriptură cuprinde toate lucrurile necesare mântuirii; astfel că tot ceeace nu se citeşte într'ânsa şi ceeace nu poate fi deloc dovedit din Sfânta Scriptură, nu trebue să se ceară dela nimenea, nici nu trebue impus spre a fi crezut ca un articol de credinţă, şi nu trebue să fie socotit nici cerut ca necesar mântuirii".

Prin acest articol Biserica anglicană neagă în mod pozitiv, că apostolii au propoveduit bisericilor pe care le-au întemeiat ei altceva decât ceeace au scris ei.

Am putea face observarea, că în cele câteva scrieri scurte pe care le-au lăsat ei, apostolii n'au avut nici când ca scop să prezinte totalitatea întregei revelaţiuni creştine; că unicul lor scop, în aceste scrieri, a fost să amintească unele adevăruri pe care le propoveduiseră cu graiul viu; că ei declară însuşi că n'au scris decât o prea mică parte din doctrinele şi din faptele pe care le cunoşteau. Am putea prin urmare să punem întrebarea: *cu ce drept* au declarat reformatorii englezi că Scriptura cuprinde tot ceeace este necesar pentru mântuire şi toate învăţăturile revelate?

Insă noi nu ridicăm aceste chestiuni pentru moment şi ne mulţumim să înregistrăm art. VI după care n'ar fi în Biserică nici o doctrină tradiţională care să vină din învăţământul oral al apostolilor. Asupra acestui punct Biserica anglicană se deosebeşte de toate bisericile apostolice ale Răsăritului şi ale Apusului, cari au primit întotdeauna şi au învăţat contrarul.

Nu examinăm pentru moment cine greşeşte, sau cine are dreptate; constatăm numai acest fapt: că Biserica anglicană admite un principiu esenţial şi fundamental, absolut contrar celui care este admis de toate bisericile apostolice.

De altfel Biserica anglicană admite fără greutate, că ea se izolează de celelalte biserici pe care le consideră ca pe tot atâtea victime ale erorii. In art. al XIX citim: „Precum bisericile din Ierusalim, din Alexandria şi din Antiochia *au greşit,* tot aşa *a greşit şi* Biserica din Roma, nu numai în conduita vieţii şi în forma ceremoniilor, *ci şi în lucrurile credinţii*". Bisericile patriarhale numite aci reprezintă mai ales bisericile apostolice. Reformatorii englezi decid aşadară, în art. al XIX că întreaga biserică catolică *a greşit chiar în materiile de credinţă.*

Ei singuri fără îndoială *nu greşiau* în timp ce atacau şi în timp ce osândeau întreaga Biserică catolică. Trufia engleză este de origine veche dupăcum vedem. Ea nu este pentru aceea mai puţin ridicolă. Dar să lăsăm pe cei câţiva englezi să-şi decreteze în chip maiestos infailibilitatea lor, condamnând toate bisericile şi să scoatem numai din asertiunea lor această consecinţă: că Biserica nu admite că depozitul revelaţiunii şi dreapta interpretare a scripturilor au subsistat în Bisericile apostolice.

Intr'adevăr după art. VI: Scriptura cuprinde tot ceea ce aparţine credinţei. Bisericile apostolice după ce *au greşit în materiile de credinţă,* au falsificat înţelesul Sfintei Scripturi.

Cu-i aparţine aşadară interpretarea fidelă a Scripturii? Biserica anglicană a ocolit această chestiune; însă nu este mai puţin adevărat că ea primeşte *principiul protestant* al interpretării individuale. Ea se exprimă în felul acesta în articolul XX-lea: „Biserica are puterea să facă regulamente şi să statorească ceremonii. Ea posede şi autoritatea în controversele în materie de credinţă".

Am putea crede în urma acestora, că ea a păstrat cu credincioşie fidela interpretare a Scripturii; dar dacă bisericile apostolice au greşit în ce priveşte credinţa, în ce mod *Biserica* numită într'un mod vag şi general poate avea oare autoritate pentru a *judeca în controversele referitoare la credinţă?* Ea poate cu atât mai puţin, cu cât ea

e în stare să greşească întotdeauna, dupăcum trebue să deducem din restul articolului XX-lea: „cu toate acestea nu stă în puterea Bisericii să poruncească ceva ce este contrar cuvântului lui Dumnezeu celui scris; tot aşa ea nu poate să explice în aşa fel un loc al Scripturii, încât el să combată un alt loc. De unde rezultă, că deşi *Biserica* este martora şi păzitoarea Sfintei Scripturi, totuşi, după cum ea nu trebue să poruncească nimic ce i-ar fi contrar, tot aşa ea nu trebue să impună nimic afară de Scriptură spre a fi crezut necesar pentru mântuire".

Ce înţeleg reformatorii englezi prin cuvântul *Biserică?*

Acest cuvânt în redactarea lor are un înţeles atât de vag şi general, încât el nu înseamnă cu adevărat nimic real, nimic pozitiv. Ei prescriu acestei Biserici ideale *datoriile* ei, aşa precum le pricep dânşii, însă lasă să se bănuiască, că ea poate să nu le îndeplinească. De altfel ei au admis în cele precedente, că toate bisericile apostolice au greşit, că întreaga Biserică a greşit prin urmare. Ori în cazul că Biserica ar interpreta rău Scriptura, sau ar voi să treacă dincolo de drepturile ei, cine va judeca acest lucru? Invederat că fiecare individ, care se bucură de aceleaşi drepturi ca şi redactorii celor 39 articole şi care va putea întotdeauna să decidă, dacă Biserica se înşeală sau nu se înşeală, interpretând Scriptura în cutare şi cutare mod, sau voind să impună ceeace nu se găseşte în Scriptură.

Doctrina anglicană despre Biserică se reduce prin urmare pur şi simplu la principiul protestant al *interpretării individuale.*

Această deducţiune reiese şi din articolul XXI despre sinoadele generale. Să-l cităm: „Sinoadele generale nu pot fi nici decum întrunite fără porunca şi fără voinţa prinţilor.[1] Şi când ele sunt adunate (fiindcă ele nu sunt decât nişte societăţi de oameni, cari nu sunt toţi guvernaţi de Duhul şi de cuvântul lui Dumnezeu) *ele pot greşi, şi ele au greşit une-ori chiar în lucrurile cari aparţin lui Dumnezeu.* Iată cauza pentru care lucrurile pe care ele le orânduesc ca fiind necesare pentru mântuire *n'au nici pu-*

[1] Această doctrină poate fi oare sprijinită pe Sfânta Scriptură?

tere nici autoritate, dacă nu cumva poate să facă să se vadă că ele sunt luate din Sfânta Scriptură".

Cine va arăta că este aşa? Evident fiecare individ; ori fiecare individ poate fi contrazis de către un altul, folosindu-se de aceleaşi drepturi pe cari i le dă inteligenţa şi conştiinţa lui.

In ceeace priveşte credinţa, sinodul general n'are aşadară decât o autoritate subordonată *interpretării individuale* a Sfintei Scripturi.

E cu neputinţă a nu şti, că întreagă Biserica neîmpărţită, care a fost Biserica *catolică* sau n'a existat o atare niciodată, a considerat sinoadele generale cu totul altfel de cum le consideră Biserica anglicană în articolul ei XXI-lea. Pentru Biserica catolică episcopii adunaţi în sinod aduceau, în chestiunile de doctrină, *credinţa statornic crezută şi statornic mărturisită de bisericile lor respective.* Tuturor mărturisirilor lor veneau să se alăture cele ale bisericilor, cari nu fuseseră reprezentate, şi de aci rezulta *o mărturisire universală adusă doctrinei păstrate pretutindeni într'un mod statornic,* mărturisire pe care lumea nu putea să o contrazică fără de a înceta să aparţină la Biserica catolică.

Aceasta era aplicarea *regulei credinţii catolice,* baza esenţială a Bisericei *catolice.*

Biserica anglicană neagă în mod pozitiv această regulă, reducând sinoadele generale la o adunare de oameni vrednică de milă, cari se întrunesc pentru a discuta şi cari pot trada credinţa. Dacă aşa stă lucrul cu sinoadele generale, ce să zicem de Convenţiunea anglicană din 1562, care a alcătuit cele 39 de articole şi a făcut aşa de puţin caz de marile adunări episcopale atât de venerate de întreaga Biserică catolică? Cum n'a înţeles această convenţiune sau adunare, că ea se făcea ridicolă instituindu-se judecătoare a unor adunări cu care ea nu avea nici un drept să se compare.

Din cele ce preced este evident:

1. Că Biserica anglicană nu admite Bisericei catolice privilejul de-a păstra depozitul revelaţiunii în curăţenia ei;

2. Că ea nu primeşte ca regulă de credinţă mărturisirea adusă adevărului descoperit de către întreaga Biserică catolică într'un mod statornic;

3. Că ea admite principiul protestant al interpretării individuale a Scripturii;

4. Că ea se desparte pe față de Biserica *catolică* cu privire la caracterul sinodului general și cu privire la izvoarele revelațiunii.

Din toate acestea noi concludem, că Biserica anglicană nu este catolică.

III

O condiție esențială pentruca o biserică să merite titlul de *catolică*, este ca ea să primească și să mărturisească credința *așa* cum a fost ea primită și mărturisită de Biserica *nedespărțită*, cu alte cuvinte cu adevărat catolică.

Biserica anglicană primește și mărturisește oare această credință?

Nu. Vom da mai multe dovezi.

Mai întâi de toate trebue să constatăm că această Biserică nu primește simbolul de credință *catolic*, adecă expunerea pe scurt a credințelor catolice, mărturisită de Biserica primitivă și promulgată de cele două sinoade ecumenice dintâi din Nicea și Constantinopol.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Al VIII-lea din cele 39 articole din religiune este conceput astfel: „Cele 3 simboale, cel din *Nicea*, cel al lui *Atanasie* și cel care se numește în decomun simbolul *Apostolilor*, trebuesc *în întregime primite și crezute;* căci ele pot fi dovedite cu autorități *foarte sigure* ale Sfintei Scripturi".

In felul acesta: 1. Biserica anglicană pune simbolul pe care l-a promulgat Biserica în sinodul ecumenic dela Nicea în acelaș rang cu o compilație teologică redactată în veacul al VIII-lea și căreia i s'a dat titlul de simbol al lui Atanasie, deși renumitul episcop al Alexandriei a trăit patru veacuri mai înainte de ce a fost redactat simbolul căruia i s'a dat numele său;

2. Ea pune acelaș simbol *catolic* în acelaș rang cu un simbol zis *al Apostolilor*, care este vechiu fără de nici o îndoială, care este ortodox, dar care n'are decât caracterul unui simbol *particular* ca și care posedau cele mai vechi biserici și care au cedat locul în bisericile ortodoxe sim-

bolului *universal* promulgat la Nicea, şi care le rezuma pe toate ;

3. Punând pe aceeaş linie simbolul *catolic*, şi două expuneri de credinţă cari n'au acelaş caracter, Biserica anglicană dă o nouă dovadă că ea nu admite nici *regula de credinţă catolică*, nici *mărturisirea Bisericei*, exprimată de sinodul ecumenic;

4. Dovada pe care o aduce ea în sprijinul adoptării celor trei simboale ale sale dovedeşte acest lucru deasemenea; căci nu din cauza caracterului *catolic* al acestor documente le primeşte ea, ci pentrucă *ea crede* că ele pot fi dovedite cu Sf. Scriptură. In virtutea *judecăţii lor particulare* şi a *înţelesului pe care îl dau* ei unor anumite locuri ale Scripturii, *judecă* redactorii celor 39 articole că trebue *primite* şi *crezute*.

Cu ce drept impun ei *judecata lor* Bisericei anglicane, când fiecare membru al acestei Biserici se bucură tot aşa de bine ca şi dânşii, de dreptul de a interpreta Scriptura şi poate să o interpreteze într'alt chip? Ei îşi atribue autoritatea pe care o refuză *Bisericii catolice;*

5. Biserica anglicană şi reformatorii ei nu sunt de bună credinţă când afirmă că primesc şi cred în simbolul din Nicea.

Toată lumea ştie, şi *cartea lor de rugăciuni* o dovedeşte, că ei nu admit acest simbol decât cu adaosul care i s'a făcut în Spania şi Franţa în veacul al VIII-lea, şi care n'a fost admis de Biserica din Roma decât la începutul veacului al XI-lea.

Acest adaos de-ar fi el inofensiv, pentru aceea n'ar fi nici mai legitim, nici mai regulat. El ar împiedeca întotdeauna să se spună că lumea admite simbolul din Nicea, fiindcă el nu era în simbol cum a fost acesta aclamat şi profesat de sinodul din Nicea.

Insă el nu este inofensiv şi cuprinde o erezie destructivă a misterului Sf. Treimi, baza fundamentală a creştinismului. Inzadar a căutat lumea să dea adaosului făcut simbolului din Nicea un înţeles legitim şi să recurgă la teorii, cari nu sunt mai bine pricepute de cei cari le emit, decât de către cei cari le citesc, nu va ajunge niciodată să facă înţelese lucrurile într'alt chip de cum au fost ele spuse. Când teologii

occidentali au adaos *filioque* la simbol, ei au voit să combată *adoptianismul*, şi ei l-au combătut într'un mod greşit *confundând pe Fiul cu Tatăl*, ca *principiu* în Trinitate; pentru aceea ei au zis vorbind de Duhul Sfânt: *Că el purcede dela Tatăl şi dela Fiul.* E cu totul evident, că aceste cuvinte nu însemnează altceva decât aceasta: Duhul Sfânt are de principiu pe Tatăl şi pe Fiul. Ori, dacă Fiul este *principiu* în Trinitate, el posede acelaş *atribut personal* ca şi Tatăl, el este aceeaşi persoană ca şi Tatăl şi Trinitatea persoanelor nu mai există.

Subtilităţile şcolasticei nu vor împiedeca niciodată ca lucrurile să fie astfel. Prin urmare adaosul făcut în Apus acopere o erezie destructivă a creştinismului. Reformatorii anglicani n'au observat-o, şi ei cari voiau să reformeze erorile Bisericii romane au adoptat cea mai primejdioasă din erorile sale.

Ei afirmă prin urmare în mod formal, că primesc simbolul din Nicea. Ei nu primesc acest simbol decât denaturat printr'o eroare grosolană. Această eroare se găseşte în simbolul zis al sfântului Atanasie şi care a ieşit din şcoala teologică, care a stricat simbolul din Nicea. Singurul simbol ortodox pe care îl admite Biserica anglicană, este cel cunoscut în Apus sub titlul de *simbol al Apostolilor.*

6. Reformatorii anglicani pretind că cele 3 simboale ale lor trebue a fi *primite şi crezute*, pentrucă ele pot fi dovedite de către autorităţi *foarte sigure* ale Sf. Scripturi. Ei s'au păzit bine de-a spune pe ce autorităţi *foarte sigure* ale Scripturii întemeiau erezia cuprinsă în adaosul făcut la simbolul din Nicea. Noi cetim în Sfânta Scriptură, că Duhul Sfânt *purcede dela Tatăl;* însă nu se zice în nici o parte că el *purcede dela Fiul.* Toate textele relative la Fiul şi la Duhul Sfânt nu se rapoartă decât la relaţiunile lor înafară de purcedere; Fericitul Augustin care a scos din aceste texte consecinţele cele mai întinse, cari sunt cu putinţă de scos din ele, mărturiseşte că ar fi *absurd* să le raporteze cineva la actul purcederii.

Biserica anglicană nu posede aşadar expunerea catolică a credinţei; ea n'are pentru a mărturisi credinţa ei, decât două formule eretice şi o formulă incompletă pe care o explică prin celelalte două.

Ea nu este aşadar *catolică.*

In afară de credinţele a căror expresiune exactă sinodul ecumenic a aprobat-o în simbolul său, împotriva ereticilor timpului său, mai sunt şi altele de cari el n'avea să se ocupe, pentrucă ele nu erau contestate de nimeni. Aceste credinţe nu erau mai puţin *catolice* decât cele cari erau promulgate de sinoade; sfinţitele adunări, cărora li s'a dat acest nume, n'au avut nicicând scopul de a expune într'un *mod complet* doctrina creştină. Prin urmare chiar atunci, când Biserica anglicană ar accepta în integritatea lui simbolul din Nicea, ea n'ar fi pentru aceea mai *catolică,* dacă n'ar admite celelalte doctrine cari fac parte din *depozitul* sacru încredinţat Bisericii de către Apostoli.

Intr'adevăr putem indica mai multe credinţe *catolice* respinse de către Biserica anglicană. In primul rând doctrina despre Taine.

Bisericile apostolice ale Răsăritului şi ale Apusului admit *şapte rituri* sau *mistere dumnezeeşti,* şapte *sacramente,* cum se numesc în Apus. In epoca despărţirii lor, bisericile răsăritene şi apusene erau *toate* în posesia acestei credinţe. Biserica armeană, absolut independentă şi autonomă dela începutul veacului al V-lea, posedă o doctrină identică, tot aşa ca şi sectele nestoriene şi monofizite, cari datează din aceeaşi epocă. Toate aceste biserici independente unele de altele şi adeseori duşmane n'au putut să împrumute nici o doctrină unele dela altele. Unanimitatea lor dovedeşte că doctrina celor şapte taine divine sau sacramente este anterioară veacului al V-lea. Ori, dupăce în cele patru veacuri precedente nu putem constata nici o inovaţiune doctrinală în Biserică, şi, dupăce putem constata dimpotrivă alipirea ei neştirbită la doctrinele apostolice, trebue să admitem că doctrina celor *şapte taine* emanează din învăţământul oral al apostolilor, păstrat cu credinţă în toate Bisericile; că acest învăţământ este *catolic*; că nu poate cineva fi catolic dacă nu-l admite.

(Va urma). I. BELEUŢĂ

B. VÂŞESLAVŢEV.

ÎNSEMNĂTATEA INIMII ÎN RELIGIE[1]

Noţiunea „inimă" ocupă un loc central în mistica, în religia şi în poezia tuturor popoarelor. Odiseu cugeta şi lua hotărâri „în inima miloasă". In Iliada omul nesocotit e numit om cu „inimă nebună". Misticii hinduşi aşezau duhul omului, adevăratul lui Eu, în inimă şi nu în cap. In Biblie încă se întâlneşte inima la tot pasul. Cum ne dăm înşine seama, inima însemnează organul tuturor simţirilor în general, şi al simţirii religioase în special. Greutatea însă constă în aceea că inimii i se atribue nu numai simţire, ci şi diferitele activităţi ale conştiinţii. Aşa, mai întâi de toate, inima cugetă. „A-şi zice ceva în inimă" însemnează în limba biblică a gândi.[2] Apoi inima este organul voinţii; inima ia hotărârile.[3] Din ea izvoreşte dragostea: cu inima sau din inimă iubesc oamenii pe Dumnezeu şi pe aproapele. Se spune în Biblie că „avem pe cineva la inimă" (Fil. 1, 7. II Cor. 7, 3), sau că „avem o singură inimă împreună cu alţii" (Fapte 4, 42). In sfârşit, în inimă îşi are sediul acea intimă şi tainică funcţiune a conştiinţei, care e conştiinţa morală. Aceasta, după cuvântul apostolului, e legea scrisă în inimi. Inimii i se atribue deasemenea diferitele simţiri răspândite în suflet: ea „se tulbură", „se veseleşte", „se mâhneşte", „se chinueşte", „jeleşte", „gustă desfătările", „se istoveşte", „se cutremură".[4] Inima e socotită a fi *con-*

---

[1] Traduc acest esseu după textul rusesc, publicat în revista „Putj", Paris, 1925, pg. 79—98, pentrucă îmi pare de-o însemnătate foarte mare pentru reliefarea adevăratei noetici şi antropologii creştine, în special ortodoxe. Dr. D. S.

[2] Is. 10, 7. Ps. 140, 3. Prov. 6, 14. 18. 19, 21. Mt. 9, 4. 13, 15. Lc. 1, 51. Io. 12, 40. Evr. 4, 12. Rom. 1, 21. Ef. 1, 18.

[3] Fapte 5, 4. 7, 23. 11, 23. I. Cor. 4, 5. II. Cor. 7, 9. 8, 16. I. Cor. 7, 37. Rom. 10, 1, 28. Ap. 17, 16. Lc. 24, 38. I. Cor. 2, 9. Fapte 7, 39.

[4] Io. 14, 1, 27. 16, 6, 22. Fapte 2, 26. 14, 17. 21, 13. Rom. 9, 2. II. Cor. 2, 4. Iac. 5, 5. Iov 23, 15 urm.

ştiinţa în general, tot ce studiază psihologia; în Biblie noţiunea „inimă" şi noţiunea „suflet" se alternează câteodată una cu alta; noţiunea „inimă" şi noţiunea „suflet" sunt identice.

Dar dificultăţile se măresc când ne convingem că inima cuprinde în sine nu numai manifestările vieţii psihice, ci şi pe ale celei fizice. Toate manifestările vieţii ies din ea şi se întorc în ea, acţionează asupra inimii: orice întărire prin mâncare şi băutură, întăreşte inima; orice împovărare, împovărează inima (Lc. 21, 34); orice lovire a vieţii, loveşte inima (Exod 9, 14). Iată de ce se spune: „Cu cea mai bună pază păzeşte inima ta, *pentrucă din ea iese viaţa*" (Prov. 4, 25). Din cauza acestei nemărginit de variate semnificaţii, simbolul „inimă" ameninţă să se împrăştie cu desăvârşire, să devină insesizabil, să se transforme într'o simplă metaforă poetică. Şi totuşi nu e aşa: inima în graiul religios este ceva foarte precis, putem spune, matematic de precis: ea e centrul cercului, din care pot ieşi raze diferite, fără sfârşit, sau centrul luminos, din care pot ieşi sclipiri felurite fără sfârşit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biblia atribue inimii toate funcţiunile conştiinţii: cugetarea, hotărârile de voinţă, simţirea, manifestarea iubirii, manifestarea conştiinţii morale; mai mult, inima apare ca centrul vieţii în general, al celei fizice, duhovniceşti şi sufleteşti. Ea e, întâi de toate, centru; centru în toate sensurile. Aşa se vorbeşte de „inima lumii", de „inima pământului" (Mt. 12, 40). Intrebarea firească e: nu e cumva „inima" în acest caz exact aceea ce e în psihologie, foarte cunoscut ca principiu al unităţii conştiinţii, ca centru al conştiinţii?

Nu sunt pe deplin acelaş lucru. Aci e ceva cu mult mai adânc, e ceva religios, ceva care rămâne inaccesibil psihologiei empirice ştiinţifice. Există un motiv adânc care ne face să preferăm aci simbolul religios al „inimii" şi nu noţiunea sufletului, a conştiinţii, a minţii, sau chiar a spiritului. Inima indică, în realitatea însaşi, un centru tainic, o adâncime ascunsă, inaccesibilă privirii. In acest sens Biblia vorbeşte despre „inima mării", despre „inima lumii", ca despre aceea ce se ascunde în adâncul tainic al lor; într'un grad şi mai mare se poate spune aceasta despre inima lui Dumnezeu

însuşi. Leon Bloy numeşte inima Dumnezeirii „abis" şi mulţi mistici vorbesc despre acest „abis" ca despre ultima adâncime iraţională a centrului dumnezeesc („Urgrund" al lui Iakob Böhme). Dar acelaş lucru se poate spune şi despre inima omului, ca despre centrul ascuns al personalităţii. Mai întâi de toate acest centru e inaccesibil privirii străine, noi nu străbatem în afară, în inima oamenilor. Inima semenilor noştri nu e, pentru noi, transparentă.

Dar nu trebue să ne închipuim că adâncul ultim al omului e ascuns numai pentru alţii; e neînţeles într'un anumit grad chiar pentru el însuşi. Noi nu ne înţelegem şi uneori nici nu vrem să ne înţelegem pe noi înşine, temându-ne să aruncăm ochii în abisul (bezdna — îi zic ruşii) inimii proprii. In sentinţa oracolului pe care o cita Socrate cu plăcere: „Cunoaşte-te pe tine însuţi" se cuprinde cea mai adâncă înţelepciune, înţelepciunea elină şi cea antică. Dar oamenii nu se cunosc pe ei înşişi, nu numai în sensul caracterului, patimilor, defectelor lor, nu, ci într'un sens cu mult mai adânc: nu-şi cunosc însaşi adevărata lor identitate, eul lor adevărat, aceea ce hinduşii numesc „atman", aceea ce creştinii numesc sufletul nemuritor, inima, inima sufletului. Socrate şi înţelepţii hinduşi au ştiut că omul e despărţit de acest „el însuşi" prin deşarta viaţă cotidiană, prin grijile de trupul său, prin grijile pentru plăceri, pentru lucruri, pentru câştig. Hristos a zis: ce va folosi omului de va dobândi lumea toată, dar sufletul şi-l va pierde? El a vorbit aci anume despre acest centru tainic, ultim, al personalităţii, în care rezidă toată valoarea şi toată vecinicia ei. A afla această vecinicie, însemnează a afla adevăratul Eu propriu, a privi în adâncul inimii proprii. Dar aceasta nu succede la mulţi. Acest lucru se experiază mai ales ca simţirea celei mai adânci uimiri (în cântări), ca o nouă naştere duhovnicească, sau ca o tămăduire de orbirea din prima naştere. Omul care vrea cu adevărat să privească în adâncimea sa proprie, trebue să devină neapărat om religios, trebue să caute să afle simţul religios, simţul evlaviei, fiorul mistic faţă de sine însuşi, faţă de abisul inimii sale, trebue să vadă în sine însuşi *le monde entier, plein d'infini* (Leibnitz). Căci religia e doar recunoaşterea în acelaş timp a dumnezeirii lui Dumnezeu şi a dumnezeirii omului însuşi. Religia

este aflarea lui Dumnezeu în tine şi a ta în Dumnezeu, iar ateismul nu e numai necredinţa în Dumnezeu, ci, necondiţionat, necredinţă şi în om, necredinţă în tine însuţi, necredinţă în valoarea absolută şi în vecinicia absolută a ta. Ateismul socoteşte că Eul — acest trup al meu, pasiunile mele, dorinţele, mişcările şi acţiunile mele în această lume, sunt trecătoare şi peritoare şi se împrăştie ca fumul. Pentru ateism nu există un „eu însumi", o identitate adevărată a mea. Ateismul este o concepţie despre lume care se mişcă permanent la periferie, la suprafaţă, crede totdeauna ceeace-i exterior, vizibil; ateismul este negarea centrului tainic al personalităţii şi, în virtutea acestui fapt, negarea centrului tainic al lumii. Pentru el nu există nici o „inimă a lumii", a mării, a cerului, pentru el nu există o inimă a omului, pentrucă nici odată nu se coboară în adâncime, alunecând într'una la suprafaţă şi, sigur, nimic nu e mai uşor decât a aluneca la suprafaţă. Superficialitatea e însaşi uşurătatea, e ceeace-i accesibil tuturor. Ateismul este cea mai banală concepţie despre lume, concepţia cea mai fără farmec. Aristotel spune că începutul filosofiei este mirarea; noi putem spune că începutul religiei este simţul tainei, fiorul faţă de ce-i tainic, evlavia în faţa celor tainice. In acest înţeles ateismul şi pozitivismul e tot aşa de mult o concepţie nefilosofică, pe cât e de nereligioasă: el nu se miră de nimic şi n'are evlavie faţă de nimic. Europeanul sceptic, nereligios, a perdut cu totul simţul uimirii.

Este inevitabil să considerăm inima ca organul fundamental al trăirii religioase. In simplitatea şi accesibilitatea acestui cuvânt „inimă", a acestui simbol, prezent statornic în cea mai simplă convorbire — rezidă o înaltă valoare religioasă. Omul „fără inimă" e omul fără iubire şi fără religie; nereligiozitatea este la urma urmelor lipsa de inimă. Nu e adevărat că ar putea exista oameni de inimă nereligioşi, în umanism, solidarism, frăţia de clasă etc. Cele mai mari crime s'au săvârşit în numele acestui umanism şi au fost justificate cu declamaţii despre iubirea pentru omenire, cu o retorică în spiritul lui Rousseau şi Robiespierre. Mai întâi de toate se poate spune că în aceşti oameni nu există inimă şi ca urmare au perdut legătura mistică cu semenii

şi cu Dumnezeu, au perdut total şi adevăratul lor Eu, au uitat de el, nu mai bănuesc existenţa lui.

Ori numai în adâncimea acestui Eu, în adâncul inimii, e posibilă adevărata şi reala întâlnire cu Dumnezeirea (Dieu sensible au coeur: Pascal), e posibilă experienţa religioasă autentică, fără de care nu există religie şi etică adevărată. Evanghelia afirmă neîncetat că inima este organul pentru primirea *Fiului lui Dumnezeu* şi *a Harului Duhului Sfânt*, în ea se varsă iubirea dumnezeească.[1] Şi această întâlnire cu Dumnezeirea e posibilă de aceea pentrucă în inima omului este tot aşa o adâncime tainică, ca şi în inima Dumnezeirii. Aci se desvăleşte tot sensul expresiei „chipul şi asemănarea lui Dumnezeu", aci simte omul divinitatea sa, aci o adâncime oglindeşte pe a doua; şi până ce nu se întâlneşte omul cu această adâncime în fiinţa sa proprie, nu înţelege ce însemnează adâncimea Dumnezeirii. Trebue să pătrunzi însuţi în adânc, pentru a simţi adâncimea tainică.

Iată dece păstrează religia simbolul inimii. Prin el se exprimă centrul ascuns al personalităţii. Inima e ceva cu mult mai neînţeles, mai nepătruns, mai tainic, mai ascuns, ca sufletul, ca conştiinţa, ca spiritul. Ea e de nepătruns pentru privirea străină şi, ceeace e şi mai minunat, pentru privirea proprie. Ea e tot aşa de tainică, ca şi Dumnezeu şi e accesibilă deplin numai lui Dumnezeu. Prorocul Ieremia zice:

„Adâncă e inima omului mai mult decât orice... cine o cunoaşte pe ea?

„Eu, Domnul, celce cerc inimile şi ispitesc rărunchiii" (17. 9—10).

In Biblie se repetă mereu ideea că numai Dumnezeu poate pătrunde în inimă:

„Tu ispiteşti inima şi rărunchii, Dumnezeule cel drept" (Ps. 7, 10)

„Eu sunt Celce ispitesc inima şi rărunchii" (Apoc. 2, 23)

„Domnul ispiteşte toată inima şi cunoaşte toate mişcările gândului" (I Cronici 28, 9).

„Dumnezeu... El cunoaşte *tainele inimii*" (Ps. 43, 22).

---

[1] Mt. 13, 19. Mc. 4, 15. 7, 9. Lc. 8, 12, 15. 24, 23. Fapte 2, 27. 7, 54. 16, 14. Rom. 2, 15. 5, 5. 8, 15. Gal. 4, 6. I Cor. 2, 9. II Cor. 1, 22. 3, 15. 4, 6. II Petr. 1, 19. Lc. 21, 14.

Inimii îi revine o însemnătate cu totul exclusivă: numai Dumnezeu vede tainele ei. Trebue să simţim acum fiorul evlaviei faţă de acest adânc tainic din inima noastră şi din inima semenilor noştri. Aci zace adevărata frumseţe, adevărata şi veşnica valoare a omului. La apostolul Petru, la acest apostol pătrunzător, este un cuvânt minunat, plin de inspirată poezie, dedicat acestui „om ascuns al inimii".

„Să fie podoaba voastră nu împletirea externă a părului,
„Nu înfăşurăturile de aur sau frumseţea hainelor,
„Ci omul ascuns al inimii
„Intru nestricăciunea duhului, tăcut şi lin,
„Care este înaintea lui Dumnezeu plin de mult preţ" [I Petru 3, 3, 4].

Aci e adunat tot ce se poate spune valoros despre inimă: ea e centrul tainic al omului; ea e „tăcută", afirmă negativ adâncimea ei; în ea e ascunsă frumuseţea neperitoare a duhului, autentica frumuseţe; şi acest centru duhovnicesc neperitor este valoarea absolută, el e „plin de mult preţ înaintea lui Dumnezeu". Pătrunzătorul apostol a aflat cuvinte poetice pentru acest adânc tainic.

E interesant să comparăm în acest punct mistica creştină cu cea hindusă. Mai întâi vom fi izbiţi de coincidenţa căilor şi de aceea a simboalelor mistice. Acest lucru este inevitabil, dacă un singur Dumnezeu adevărat este ţinţa tuturor străduinţelor mistice; aceasta este o coincidenţă întru adevăr. Dar de-aci nu urmează că trebue să retăcem însemnatele deosebiri ale căilor religioase. Dacă creştinismul e plenitudinea adevărului, ar fi de neînchipuit ca alte popoare să nu se fi apropiat în religiile lor niciodată şi nici într'un fel de acest adevăr; nu e greu de observat o astfel de apropiere în misteriile Egiptului şi Eladei, în platonism şi neoplotonism şi în sfârşit în mistica hindusă.

Dar, pe de altă parte, dacă creştinismul este plenitudinea adevărată (pleroma) a persoanei concrete şi vii a Dumnezeu-Omului, acest fapt e unic, nerepetat şi individual. Acest fapt nu se poate suplini cu nici un fel de generalizări eclectice în spiritul teozofiei, care în amestecul ei fad de stiluri perde orice simţ pentru individual, naţional, personal.

„Omul ascuns al inimii" e centrul atenţiunii pentru religiositatea hindusă. Hinduşii sunt cei mai mari maeştri în

exploararea centrului ascuns al Eului nostru, al identității noastre. Spre el tinde toată înțelepciunea hindusă.

„Ce e aceea identitate? Ea e cunoștință, în mijlocul respirării vieții, în *interiorul inimii*, al Eului care se luminează (purușa, „omul". Brhad-aran. Up. IV. 3).

„Aceasta e *atmanul* meu (terminul fundamental pentru identitatea ascunsă) *înlăuntru inimii*, mai mic ca grăuntele de orez, mai mic ca grăuntele de muștar, mai mic ca sâmburele din acest grăunte. Aceasta e atmanul meu *înlăuntru inimii*, mai mare ca lumea, mai mare ca spațiile văzduhului, mai mare ca cerul, mai mare ca toate lumile (Chandogya Up. III 14)". Omul (purușa — al doilea termin pentru identitatea ascunsă) de mărimea degetului celui mic, identitatea ascunsă, rămâne veșnic în inima a tot ce se naște, (Kathopan VI, 17).

„Prin mijlocirea minții care stăpânește *în inimă*, (comp. „mintea care își are sediul în inimă") se face descoperirea ei" (Svetasvatarapan III, 13).

„Mai mică decât tot ce-i mic și mai mare decât ce-i tot mare, se odihnește identitatea *în inima* acestei creaturi" (ibid. 20).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acest lucru infinit de mic și infinit de mare indică centrul ultim al Eului nostru: el este centru, punct; nu se poate măsura („sâmburele grăuntelui"); în acelaș timp raze nenumărate se îndreaptă din el spre lume, spre cer; razele conștiinții și razele aspirațiunilor.

In creștinism contactul cu Dumnezeu și cu semenii se realizează prin mijlocirea inimii. Inima este organul care stabilește această legătură intimă, deosebită, cu Dumnezeu și cu semenii noștri, legătură numită *dragoste creștină*. Dragostea aceasta se deosebește de orice altă dragoste necreștină prin adâncimea sa mistică; se deosebește prin aceea că ea este legătura adâncului cu adâncul, podul aruncat din abisul unei inimi în abisul alteia. Orice dragoste până la Hristos și în afară de Hristos a fost numai camaraderie, pretinie, desfătare a pasiunilor, sau, în cel mai bun caz, compătimire, simpatie. Toate acestea sunt atingeri superficiale ale unui om cu altul: atingeri trupești sau sufletești, dar nu atingeri ale centrului ascuns, spiritual, ale inimii. Așa e dragostea ateiștilor.

Cu totul altfel e *dragostea*, simpatia budhistă. Aceea e cu totul opusă oricărei pasiuni lacome, oricărei prietinii sau camaraderii. Ea realizează o atingere a centrelor, a inimilor, nu rămâne la periferie; înţelepciunea hindusă nu a putut uita „identitatea" adevărată, descoperită ei, nici în reformaţiunea simplificatoare a budhismului. Dar această dragoste budhistă se deosebeşte în chipul cel mai adânc de dragostea creştină, cu care adeseori o înrudesc anoştii popularizatori teozofi. In creştinism dragostea e legătura mistică a unui adânc individual *cu altul*, podul peste două abisuri; în budhism ea este afirmarea *identităţii* a două euri cari sufere la fel şi de aceea se simpatizează reciproc. Opoziţia lor individuală e negată. Budhismul spune: *noi suntem eu* şi de aceea eu te iubesc pe tine şi te simpatizez; creştinismul spune: *noi nu suntem eu* şi de aceea eu te iubesc pe tine şi te simpatizez. Deosebirea e enormă: în creştinism „aproapele" meu e o individualitate, o persoană, opusă mie, unică şi nerepetată; în budhism mulţimea diferitelor individualităţi e o iluzie, *maja*, în realitate ele toate sunt una, identice în fiinţa lor, nedeosebite în inimă; aci nu e şi nu poate fi o nemurire individuală şi, prin urmare, nici o dragoste pentru individualitatea nemuritoare, unică şi nesubstituibilă. Aci nu există unitatea celor opuse, care formează fiinţa dragostei, nu există „coincidentia oppositorum", aci avem identitatea persoanelor în suferinţa nedeosebită, identică, având ca ţintă deplina „stingere" a oricărei deosebiri individuale în „nirvana".

Aceste proprietăţi ale budhismului îşi au rădăcinile în alte sisteme religios-filosofice, mult mai adânci şi mult mai vechi, cari la rândul lor îşi au ultima bază în biblia hindusă — în Upanişade.

Contactul mistic cu Dumnezeu e aici altul ca în creştinism; iar, ca urmare, altul e contactul şi cu „aproapele". In mistica hindusă ne încântă geniala tendinţă spre adâncul *inimii* şi aflarea în ea a punctului nemuritor ce se luminează pe sine însuşi, a eului nostru adevărat (atman), care aminteşte de scânteia (Fünklein) lui Meister Eckart şi care par'că ar fi „lumina adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume". Dar nu găsim observarea nemijlocită a

nemuririi şi indestructibilităţii Eului, care poate fi privită acum, fără să aşteptăm momentul morţii.

Mai departe, afirmarea că contactul cu Dumnezeirea se realizează numai în punctul acesta de limită, numai în această „adâncime a inimii" — încă înrudeşte mistica hindusă cu cea creştină.

Europeanul însă nu poate observa uşor deosebirea frapantă; curăţenia răcoritoare a spiritului depărtat al Indiei, înţelepciunea genială a cuvintelor de-o plasticitate naivă, arată o evlavie în care se toarnă uşor trăirea creştină; aşa cum într'o biserică foarte frumoasă, dar străină, de stil şi spirit străin, vrând-nevrând ţi se trezesc rugăciunile familiare, intime. Chiar filosofi şi învăţaţi din cei mai mari, cum e Schopenhauer, Hartmann, Deussen, gândesc că în fiinţă *e acelaş lucru*. In realitate însă budhismul e cu totul altceva.

Mistica hindusă afirmă *identitatea* imanentă a centrului ultim al persoanei mele cu centrul ultim al fiinţii dumnezeeşti. Nu că eu aflu în mine pe Dumnezeu, mă întâlnesc cu Dumnezeu în adâncul inimii mele — ci că *eu însumi* mă aflu că sunt Dumnezeu. Insumi — fără îndoială nu în sensul trupesc, sufletesc, nu în sensul persoanei empirice, caracterului empiric (nu în sensul deci al omului-dumnezeu), ci în sensul centrului iraţional, ultim, al Eului meu. Acest centru al meu e *identic*, coincide cu centrul dumnezeesc. In acea înălţime eul omenesc coincide până la nedeosebire cu Eul dumnezeesc.

Pentru cel neobişnuit şi neiniţiat aceasta poate părea straniu şi ciudat, dar aşa e. E inutil a dovedi aceasta. *„Atman e Brahman"*: *Eul însuşi* este unica şi singura dumnezeire. Această idee centrală străbate prin toate Upaişadele. Acesta nu e sistemul de „coincidentiae oppositorum", ci „indifferentiae oppositorium", nu al unităţii şi coincidenţii celor opuse, ci al identităţii şi nedeosebirii celor opuse; la urma urmelor, opoziţia este o iluzie: mulţimea de chipuri opuse e o iluzie.

Acum, această identitate: „Atman e Brahman", se poate explica în două feluri. Centrul de greutate ontologic poate sta pe primul, sau pe al doilea termin. „Atman e *Brahman*" — aceasta se înţelege aşa, că Eul meu

cel mai înalt, desfăcându-se de toate învălişurile priveşte identitatea sa cu Dumnezeu, se disoalvă în el fără rest ca o picătură de apă în ocean, ca o fărâmă de sare în apa sărată; atunci există numai Brahman, *numai Dumnezeu* — nu mai există om; avem astfel sistemul Vedantelor.

Dar să inversăm ideea identităţii: centrul de greutate ontologic va sta pe atman. Brahman e *Atman*, Eul meu cel mai înalt, desfăcut de toate, va fi realitatea adevărată, ultimă şi cea mai înaltă. In cazul acesta va exista *numai omul*, Dumnezeu nu mai există: căpătăm sistemul ateistic al Sankelor. De remarcat că Atman (terminul iubit al Vedantelor, unde el e totdeauna identic cu Brahman), aci e înlocuit cu „puruşa", care în sanscrită însemnează primordial „om", iar în înţeles filosofic indică Eul ascuns. *Puruşa* este acelaş „om ascuns al inimii", care în Vedante e indicat cu terminul „Atman".

Avem astfel două tipuri de mistică hindusă: panteismul teosofic şi ateismul „antropozofic". De observat că Sankele ateiste sunt mărturisite de sistem canonic, adecă fundamental în cărţile sfinte, în Upanişade. Prin aceasta e ca şi hotărât: în ele identitatea Brahman—Atman poate fi explicată *aşa*, în laturea „imanentismului" omenesc şi a ateismului. Tocmai aceasta e şi linia cugetării pe care o întâlnim la Fichte în primul period şi care i-a adus acuzarea foarte justă de ateism.

Intre aceste direcţii clasice şi adânci se cumpăneşte reforma popularizatoare a budhismului, a cărui *nirvană* poate fi explicată sau ca „stingerea" ateistă a conştiinţei, sau ca topirea panteistă în absolut. Budha a interzis, foarte înţelepţeşte, ucenicilor săi să cerceteze această chestiune.

Aci trebue să căutăm izvorul vagilor sisteme religioase, teosofia şi antropozofia, de care nu e uşor să hotăreşti de sunt panteiste sau ateiste. Lucrul e îngreunat de superficialul dilentantism filosofic al acestor şcoli, cari culeg fără nici o jenă de pretutindeni ce le convine.

(Va urma) Trad. de Dr. DUMITRU STĂNILOAE

MUNCA DE COLABORARE A PREOTESEI ÎN PAROHIE

Schimbările vieţii noastre impun primenirea şi perfecţionarea armelor de propoveduire. Impun înmulţirea sfătuitorilor în cele bune; dar cu grije şi cu iscusinţă, pentrucă Sf. Grigorie de Nazianz ne atrage atenţiunea asupra faptului că arta cea mai înaltă este de-a forma bine pe om, care e fiinţa cea mai ciudată şi cea mai schimbăcioasă dintre toate fiinţele.

Scopul conferinţelor preoţeşti este tocmai acesta, de-a căuta şi lămuri mijloacele cele mai efective în tratarea boalelor sufleteşti ale acestor fiinţe ciudate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La noi, astăzi, se pune prea puţin apăsul asupra colaborării preotesei în parohie, dar nevoia acestui ajutor se vede cu ochii pe zi ce merge. Apusenii recrutează femei din cercul monahal pentru slujba misiunii interne. Cu atât mai vârtos la noi, unde afinitatea sufletească între preot şi soţia sa îi dă celei din urmă puteri nebănuite şi sorţi de isbândă în slujba de evanghelizare.

Postulatul cel mai elementar în viaţa familiară este, fireşte, împreună-lucrarea soţilor în toate direcţiile. Prin ajutorul pe care i-l oferă soţia bărbatului său nu-şi perverteşte misiunea de-a fi mamă şi soţie. Ajutorul reciproc între soţi îl observăm de altfel la toate clasele sociale.

Despre dreptul femeii în biserică au spus ultimul cuvânt de dreptate, comentatorii locului I Cor. XIV 34, unde s'ar crede că Sf. Apostol Pavel a pedepsit pe femei să nu propoveduiască pe Hristos cel răstignit, ci să tacă. Asupra acestui lucru, nu vom stărui; amintim doar atât, că dreptul femeii de a propovedui binele şi frumosul i l-a dat însuşi Mântuitorul nostru Isus Hristos. Ajunge să ne amintim faptul, că cel dintâi apostol femenin a fost Samarineanca dela fântâna lui Iacob. Primul crainic al învierii Domnului

a fost Maria din Magdala. Diaconițele au existat în Biserica noastră până prin veacul al zecelea.

Sfânta Scriptură face amintire de două diaconițe — Fivi în Tavita, — cari în slujba lor de misionare au luptat lupta cea bună alături de Apostolul neamurilor.

Fireşte, apostolatul femeii a fost şi în trecut ca şi astăzi un apostolat laic. In acest apostolat preotul este purtătorul de idei. Sf. Apostol Pavel sfătuieşte pe femei, că dacă ele voiesc să învețe ceva, să întrebe mai întâi pe bărbații lor.[1] Iar încercatul pedagog şi sociolog Foerster spune acelaş lucru: „Bărbatul este organizatorul technic, dela femeie trebue să vină însuflețirea organizației" ...[2]

Să nu mai stăm pe gânduri, ci să clădim o filială a amvonului nostru. Un amvon de casă, un amvon ambulant, un amvon femenin, care să nu scape nici un suflet care ar fi ocolit amvonul preotului din biserică.

Dar înainte de a păşi soția preotului pe filiala acestui amvon, trebuie să aibă sfințenia vieții şi a familiei sale. Uşa sfintei biserici să o cunoască bine şi să păşească prin ea în fiecare Duminecă şi zi de sărbătoare înconjurată de toți ai casei. Să nu uite că şi ea este o cetate deasupra muntelui stând, pe care o văd toți. Modernismul cu prea multe falduri la îmbrăcăminte, risipa şi luxul, stârneşte şoapte în popor. Să nu fie pricină de sminteală pentru alte suflete. Atitudinea față de soțul său să-şi aibă germenele în filosofia Sf. Apostol Pavel: „A învinge răul cu binele". Ea trebuie să creadă nu pentrucă ar avea erudiție teologică, ci pentrucă a învățat această credință din experiență. Figura preotesei Elisaveta, a preotului Zaharia, este pildă de vrednicie şi devotament: „şi erau amândoi drepți înaintea lui Dumnezeu umblând fără prihană întru toate poruncile şi rânduelile Domnului".[3] Pilda familiei preotului face mult. Aceasta este familia care constitue zala de încopciere a celor de jos cu cei de sus. Şi aceasta, pentrucă preotul este cel ce se roagă atât pentru rege cât şi pentru popor. El leagă cerul cu pământul, divinul cu umanul. Vorbeşte cu oamenii despre Dumnezeu, iar cu Dumnezeu vorbeşte

[1] I Cor., XIV 35.

[2] Fr. W Foerster: Hristos în viața omenească, partea II, trad. de N. Colan, Sibiu 1926, pag. 248.

[3] Luca I 6.

în rugăciunile sale despre oameni. Casa preotului să fie oglinda soţiei sale şi expresia personalităţii acestei femei. Ca mamă, trebuie să aibă în faţă totdeauna pe soţia preotului Zaharia, crescându-şi copiii în frica lui Dumnezeu; şi să fie Antuza care-şi creşte singură fiii în Hristos. Dacă soţul său este preotul bisericii, ea trebuie să fie primul preot al casei sale, căci sufletul unei case este mama, fără de care familia s'ar destrăma.

Pentru a fi vrednică colaboratoare în munca de evanghelizare, pe lângă pilda vie a personalităţii preotesei, ea trebuie să se pregătească sufleteşte pentru lucrul lui Hristos. Hrana necesară sufletului, şi-o poate agonisi prin citirea zilnică a Cărţii sfinte. In fiecare seară va adânci chipul unei femei biblice,[1] luând rod din rodul ei.

---

[1] I. P. Cuv. Sa Arhim. Policarp Moruşca, în cartea „Femenism şi Femenitate" (Sibiu 1925) eşalonează admirabil întregul şir al portretelor femeilor biblice:

Fecioara Maria: Luca I 26—56;
a) mamă duioasă cu prunc mic Luca II 7.
b) îngrijorată Luca II 41—52;
c) mândră de fiul ei Ioan XIX II 1—12.
d) maica durerii Ioan 26—16.
Femeia cu curgerea sângelui: Marcu V 25—34 şi Matei IX 20—22.
Femeia cu duhul neputinţei Luca XIII 10—17.
Văduva săracă: Marcu XII 41—44.
Safira soţia lui Anania: Fapte V 1—10.
Văduva din Nain: Luca VII 11—16.
Hananianca: Matei XV 21—28 (mamă desnădăjduită).
O soacră bună: Matei VIII 14—15 şi Marcu I 29—31.
Salom: Matei XX 20—28 (o mamă îndrăgostită de fiii săi).
Marta şi Maria: Luca X 38—42; Ioan cap. XI şi XII.
Ana (prorociţa): Luca II 36—38.
Fica lui Iair: Marcu V 22—24 şi 35—43.
Samarineanca: Ioan IV 6—43.
O femeie adulteră: Ioan VIII 2—11.
Irodiada: Matei XIV 3—11.
Drusila şi Vernichi: Fapte cap. XXIV—XXV—XXV.
Salomea: Marcu VI 22.
Maria Magdalena: Luca VII 36—50 şi VIII 2.
Soţia lui Pilat: Matei XXVII 29 (plină de eroism moral).
Maria (mama lui Ioan zis Marcu): Fapte XII 12 (în casa ei obicinuiau să se adune cei dintâi creştini).
Loida (bunica lui Timotei): II Timotei I 5.
Eunichia (mama lui Timotei): II Timotei I 5.
Roda (servitoarea Mariei mama lui Ioan zis Marcu): Fapte XII 12—14.
Servitoarea lui Caiafa: Matei XXVI 69—74.
Evodia şi Sintichi: Filipeni IV 2—3.
Lidia: Fapte XVI 14—15.
Prischila: Fapte XVIII 2—3.
Elisaveta: Luca I 5—25 (soţie de preot).
Fivi (diaconiţă): Rom. XVI 1—3.
Tavita (diaconiţă): Fapte IX 36—41.

Aceasta este soția preotului în familia sa. Pilda vieții sale în pregătirea sufletească pe care și-o însușește, o îndreptățesc să pășiască în celelalte familii, unde în fiecare trebue să pună bazele unei bisericuțe casnice.

„Reîncreștinarea societății nu se poate face decât încreștinând mai întâi familiile. Ne găsim într'un circuit moral închis: familia determină societatea, aceasta la rândul ei influențează familia“.[1]

Prin inteligența sa și prin purtarea și credința nestrămutată în Evanghelia lui Hristos, preoteasa va fi în stare să deștepte în sufletul mamelor dragostea față de odraslele lor și datorința de a crește în duhul evangheliei lui Hristos aceste odrasle. Câte prilejuri nu are soția preotului de-a conveni cu mamele? Să îndemne pe mame să-și deprindă pruncii la rugăciune și supunere. Numai o mamă evlavioasă poate rodi o odraslă care să-l preamărească pe Dumnezeu, pentrucă ea este comandantul forțelor sufletești într'o familie. Copilul care-și știe încleșta mânuțele spre rugăciune, acela când va fi mare, va cunoaște de bună seamă calea bisericii și va fi vrednic enoriaș al soțului său. In Prea Curata Fecioară, feminitatea de azi trebue să vadă floarea podoabelor femenine. Să învețe dela dânsa modestia, blândețea și mai presus de toate jertfelnicia și iubirea fără margini de care a dat dovadă Născătoarea de Dumnezeu, la poalele Crucii Fiului său.

Intrând preoteasa în casa creștinului să-i tălmăcească puterea rugăciunii. Ajunge să câștige numai pe mamă pentru Hristos — și a câștigat sufletul întregii familii. Se prea poate ca în unele familii certate cu credința să nu poată intra decât prin copii. Intâlnește copilul pe stradă? Il oprește, îl mângâie drăgălaș și începe cu un ton de intimitate să-l întrebe de ale casei: ce face tata, ce lucrează mama; îl întreabă dacă s'a ridicat din pat bunicuța bolnavă, și iată prietenia gata. Copilul acesta mergând spre casă, nu poate uita iubirea cu care a fost tratat și va istorisi părinților, cât este de bună soția preotului și nu se va culca nici într'o seară fără a-și zice rugăciunea, pentrucă „așa m'a învățat preoteasa și tot așa ne-a spus și părintele la școală“. Ne putem ușor imagina

[1] Revista „Fântâna Darurilor“ pe 1931 pag. 20.

starea sufletească a părinţilor acestui băiat, cari întâi de toate se vor simţi măguliţi de copilaşul lor, iar în al doilea rând se vor lăsa înşişi convertiţi de îndemnurile preotesei, pentrucă le-a tratat cu atâta iubire odrasla. Iată c'a câştigat o familie întreagă pentru Hristos. Lucrul acesta nu este greu şi sunt convins de efectul său miraculos. Poate încerca şi preotul acest lucru şi va izbuti.

In pastoraţia zilnică ne este dat să vedem diferite chipuri de oameni, cu diferite metehne trupeşti şi sufleteşti. Ba, se observă într'o măsură destul de mare numărul indiferentiştilor religioşi. Pacienţii aceştia nu prea cunosc calea bisericii. Ce faci cu ei? Ii laşi aşa? Hotărît că nu! Ii vei putea oare îndrepta prin vizitele pastorale? Dar dacă preotul este, din vre-un motiv sau altul, rău văzut de aceştia, cum te apropii de ei? Prin preoteasă. Aceasta va încerca să pătrundă în familia acestui om prin copii. Sau altfel! La reuniunea de femei, de pildă, va căuta să întâlnească pe soţia celui certat cu Biserica. Ii va arăta, că datoria oricărui om pământean este de a lua o atitudine oarecare în viaţă; să nu rămână în neutralitate, pentrucă celce nu adună cu Hristos, acela risipeşte. Dacă Mântuitorul nostru Isus Hristos ne-a lăsat un grânar pe pământ — Biserica — în mijlocul căreia stă vecinic nevăzut împărţind hrană sufletească tuturor celorce merg în sfântul lăcaş, — de ce am refuza această hrană? Dacă te-ai botezat întru Hristos, pentruce-i refuzi acum hrana? Nu-i zici tu Lui „Tată“ în rugăciunea de fiecare zi, şi nu-l rogi tu ca să-ţi dea pâinea cea spre fiinţă? Vrei să-ţi dee tot ce ceri dela dânsul? Ia calea bisericii, — „vino şi vezi!“

In cele mai multe locuri se cere o atenţiune specială pentru educaţia tineretului şi mai cu seamă a fetelor. Şi acesta este, cred eu, punctul unde poate interveni preoteasa mai mult decât preotul. Viaţa Prea Curatei Fecioare este dâra de lumină de care au lipsă tinerele cu cari se întreţine soţia preotului: Privirile lor trebuiesc îndreptate spre crinul din mâna Fecioarei şi, cunoscând simbolul acestuia, să ia pildă de castitate şi viaţă neprihănită. Curăţenia şi virtuositatea surorilor lui Lazăr din Bethania (Marta şi Maria) le va grăi despre muncă şi rugăciune. La şedinţele tinerimii adulte să fie nelipsită preoteasa, şi dacă este cazul, să vor-

bească din când în când separat pentru fete. Cât n'ar face şi o cărticică de rugăciuni pusă în mâna lor?

Soţia preotului poate activa apoi cu efect neaşteptat, ca prezidentă a Societăţii femeilor ortodoxe din parohie, în special prin înfrumseţarea bisericii şi îngrijirea cimitirelor; prin opera de caritate şi anume: ajutorarea săracilor, cercetarea şi mângăierea bolnavilor şi încurajarea celor năcăjiţi. Să nu uite că aceşti desnădăjduiţi ai sorţii au şi ei o Duminecă, cea a bolnavilor. Vor medita şi ei de bună seamă la suferinţele lui Iov istorisite de preoteasă lângă patul durerii şi la însănătoşare se ridică renăscuţi trupeşte şi sufleteşte, cu credinţa în Celce le-a dat durerea şi în Celce le-a luat-o, binecuvântând numele Domnului.

La adunările „Oştii Domnului" iarăşi, cât este de frumos şi impresionant când preotul se prezintă cu soţia şi nu singur.

In serile lungi de iarnă când lucrul a încetat, îşi găseşte teren de muncă în casa culturală. Şezătorile se pot ţinea pe rând: cu membrii Casei culturale, Oastea Domnului, Soc. tinerimii adulte „Sf. Gheorghe" şi Reuniunea femeilor ortodoxe. Preotul citeşte o pericopă din Sf. Scriptură, o explică şi trage concluzii la zilele noastre. Preoteasa să le vorbească odată despre higiena casei, altădată despre creşterea copiilor, despre rolul mamei în familie, despre frumseţile portului nostru naţional etc. Primăvara ar mai putea vorbi despre creşterea paserilor şi industria casnică românească. Rolul preotesei în viaţa satului variază mult după gradul de cultură al credincioşilor. In unele sate este nevoe mai mult de lămuriri gospodăreşti, în altele de cele pedagogice, iar în satele în care traiul este primitiv, trebuiesc sfaturi higienice mai mult. Ar fi bine dacă soţia preotului în satele acestea din urmă ar ţinea măcar din când în când cu Reuniunea femeilor şedinţe intime, unde să le arete primejdia necurăţiei trupului cu specială privire la avort. Pericolul din punct de vedere sanitar şi greutatea păcatului din punct de vedere moral: distrugerea fiinţei în care şi-a pus Dumnezeu chipul.

Dar să facă lucrul acesta cu chibzuială multă, căci dupăcum spuneam la început, omul este o fiinţă dificilă şi greu de lecuit. Să nu se întâmple ca femeile din satul cutare sau cutare, necunoscând această plagă morală, să le trezească curiozitatea păcatului.

După un timp de osteneală îşi poate lua colaboratoare dintre femeile cu un simţ religios mai accentuat. Să desfacă cărţi religioase. Le va îndemna să intre în legătură cu femeile cari alunecă în ghiarele păcatului în vr'un fel sau altul. Acestea vor raporta şi vor discuta apoi împreună observările întreprinse în aceste direcţiuni. Lucrul acesta îl pot face şi fetele mai bine crescute în sânul societăţii tinerimii adulte.

Un alt prilej şi loc potrivit pentru slujba de evanghelizare este şezătoarea cu torsul, iarna. In toate satele aceste şezători sunt adevărate focare de calomnii şi vorbe goale otrăvitoare de suflete şi de gânduri curate. Spiritul acesta hâdos s'ar putea primeni prin discuţii de alt ordin. In asemenea cazuri ducem şcoala acolo unde se adună de bună voie. Prezenţa preotesei va schimba această atmosferă de rugină sufletească.

Pentru stârpirea răului şi abaterilor dela ceeace este bine şi frumos ar fi potrivit ca să se instituiască un for judecătoresc, din sinul lor şi pentru ele. Să-şi judece singure faptele. In această ordine de idei îmi vine în minte un caz similar pe care l-am aflat într'un protocol din anul 1868 al parohiei ortodoxe din Belini, protopopiatul Sf. Gheorghe. Dupăce toată strădania preotului s'a risipit înzadar, s'a socotit să dea împuternicire epitropului ca „să-i prevegheze pe aceia cari calcă porunca lui Dumnezeu şi să-i pedepsească: care suduie pe Dumnezeu 30 creiţari; care nu vine la sfânta biserică 20 creiţari, care ar lucra Dumineca 20 creiţari, cari ar sta necununaţi 2 florini buni". Ba, tradiţia spune că aceştia din urmă erau închişi în grajdul popii, ca să fie pildă celor ce trăiesc ca dobitoacele. Ce bine ar fi dacă ne-am putea întoarce la „primitivism", în această lature, fireşte cu schimbările cerute de împrejurări.

•

In sensul acesta cred că se poate lucra mult şi bine. N'aş putea zice c'am spus totul. Cele spuse însă se pot realiza cu niţică răbdare şi cu puţină înţelepciune.

Pr. NICODIM BELEA

„DIN TINEREŢE SUNT NENOROCIT..."

Am câţiva prieteni cari mă cercetează din când în când. Le-aş putea pretinde mai mult, când eu nu mai pretind nimic dela nimeni? Dar ei vin din prietenie, ca la unul care le-am fost tovarăş în anii tinereţii. Ah, anii aceştia ai tinereţii leagă aşa de uşor prieteniile!

Dar, Doamne, viaţa cere viaţă! Când aceşti prieteni vin la mine, eu văd cum clocoteşte în ei viaţa cu apele ei repezi. Căci sunt tineri, ca şi mine. Viaţa care aleargă în pieptul lor, nici nu cunoaşte altceva decât viaţă, — viaţă încărcată de planuri şi aprinsă de dorinţi, viaţă învrăjbită cu sine însaşi şi care întunecă spiritul omului, târându-l în apele ei tulburi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi, Doamne, viaţa aceasta din prietenii mei, vine să fiarbă lângă patul suferinţelor mele. Ea nu-şi poate stăpâni clocotul nici în faţa nenorocirii mele. Ea nu se vede decât pe sine, nu caută decât ce este al ei. Vine şi răscoleşte în acest biet suflet al meu, răscoleşte tot ce a înflorit aci, odinioară, în tinereţea mea fragedă, în anii neuitatelor bucurii şi amăgitoarelor vise de fericire. Ei îmi vorbesc de ale lor, cari au fost şi ale mele şi de aceea le pricep şi sângerez în inima mea puhavă. Unul a avut o isbândă, altul e în aşteptare: pune la cale şi speră. Imi arată probele de reuşită sau cauzele unei proaspete înfrângeri. Dar înfrângerile oţelesc şi îndârjesc. Omul se scoală de unde a căzut, se scutură şi pleacă mai departe, până mai cade odată de nu se mai poate scula. Atunci se freacă la ochi, se uită uimit în jur şi scuipă cu amar şi dispreţ peste deşertăciunea vieţii în care a crezut.

Aşa e viaţa. Şi viaţa nu se cunoaşte decât pe sine: bucurie şi durere. Durerea n'o înspăimântă, căci o socoteşte trecătoare. Fericirea o caută şi o vrea veşnică; durerea o cunoaşte, dar nu crede că ar putea ţine cât viaţa, necum să se prelungiască în veşnicie.

Şi viaţa aceasta, care are o mare putere de sinamăgire, şi care pentru asta se socoteşte pe sine frumoasă, chiar unică, — viaţa aceasta pe care eu am cunoscut-o chiar în anii ei cei mai frumoşi, dar pe drumul căreia eu, iată, am căzut ca un bolovan, — viaţa aceasta, acum când văd că fierbe în sângele prietenilor mei, pe mine mă chinueşte cumplit, ca o arătare din vis.

Eu vorbesc cu ei despre ale lor, ca şi când ar fi şi ale mele. Chiar râd de întâmplările ce-mi povestesc. Cât sunt ei lângă mine îmi uit, aproape, de nenorocirea mea. Viaţa din ei aprinde în mine ultimele pâlpăiri ale vieţii mele prăpădite, şi mi se pare că sunt ca ei, cu unele pierderi pe cari, însă, le trec bucuros cu vederea. Numai să fiu cu ei, ca ei; numai să simt că trăiesc.

Dar ei cât stau cu mine? Un cias, ori două. Uneori se grăbesc, căci îi aşteaptă soroace mai dinainte puse; îi aşteaptă viaţa, care nu poate sta mult într'un loc, poate ca să nu-şi aducă aminte că la capătul tuturor alergărilor ei se deschide un mormânt rece şi o vecinică nemişcare.

Şi eu rămân în urma lor. Flacările vieţii răscolite în mine se potolesc repede şi lumina lor deşeartă se stinge în fum gros.

Sub spuza focului de pae eu rămân cu mine însumi, mai îndurerat, mai nefericit. Atunci nu mai am loc în patul meu. Mă scol şi mă mişc; păşesc în neştire prin încăperile casei mele. Apoi, obosit, cad iar în patul meu de jale. Lovesc cu pumnii în perete, îmi strivesc buzele între dinţi, căci încep să tremure, şi lacrimile nu mi le pot opri. Şi când furtuna din mine mă munceşte mai cu furie, prind cu mâinile marginea patului, le strâng cu puterea pe care o mai am, îmi salt trupul în aer şi strig în tulburarea mea: — „Doamne, din tinereţe sunt nenorocit şi trag să mor, sunt cuprins de spaimele Tale şi nu ştiu ce să mai fac" (Psalm 88, 15). Căci iată „sunt pus în rândul celorce se pogoară în groapă; care nu mai are nici-o putere" (Psalm 88, 4).

Doamne, nu sunt şi nu am decât durere, şi durere răspândesc în jurul meu, cum răspândeşte flacăra lumina ei. Sunt ca un foc înconjurat de oglinzi: toată durerea se întoarce asupra mea. Şi astfel mă mistui în flacările nenorocirii mele. Şi zic cu psalmistul: — „O, dacă aş avea ari-

pile porumbelului, aş zbura şi aş găsi undeva odihnă. Iată, aş fugi departe de tot şi m'aş duce să locuiesc în pustie. Aş fugi în grabă, la un adăpost, de vântul acesta şi de furtuna aceasta" (Psalm 55, 6—9).

Pentrucă, Doamne, eu nu mai sunt ca oamenii. Simt şi văd că gândurile lor nu mai pot fi gândurile mele, cuvintele şi dorinţele lor n'au niciun rost pentru mine. Deci voi mai întârzia eu în calea lor? Ii voi mai îndurera eu cu durerea mea, când durerea lor se întoarce asupra mea? Pe ce drumuri umblă ei, zoriţi, şi cari sunt cărările mele? Deci ce voi face, Doamne? Imi voi curma singur zilele suferinţelor mele, cum fac mulţi în focul suferinţelor lor? Pot eu să zdrobesc o inimă pe care n'am pus-o eu în mine, chiar dacă văd că din pricina ei sunt nenorocit şi sufer? Pot eu să-mi iau viaţa pe care Tu, Doamne, ai pus-o în mine, spre slava numelui Tău? Pot eu să fac asta fără a mă dovedi un răsvrătit împotriva voinţii Tale, un călcător de lege, un fur fără iertare?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asta o fac numai cei slabi şi nesocotiţi, cei cari au uitat legea noastră, care e voinţa Ta, ca, în arsura focului de aici, să Te cunoaştem pe Tine şi să ne cunoaştem pe noi în Tine.

Eu însă, să pot, aş fugi de lume, ca să mă apropiu mai mult de Tine, Doamne, şi ca să scap de priveliştea lumii care mă tulbură şi mă ţine departe de Curţile Tale. M'aş pune în rândul celorce s'au izgonit pe sine, de bună voie, din lume şi s'au legat să-Ţi slujească Ţie, ziua şi noaptea.

Acolo, durerea ar fi numai a mea, pentru izbăvirea mea de veci. Şi aş învăli-o în fum de tămâie şi aş ascunde-o în cântări plăcute Ţie. Acolo, în locaşurile Tale din pustie, m'aş regăsi pe mine în faţa Ta, în faţa Creatorului meu; şi sufletul meu chinuit ar cunoaşte că Tu eşti viaţa, pacea şi fericirea după care înseteazǎ naîntrerupt. O, cum m'aş uşura de minciuna vieţii acesteia! „Căci Tu eşti adăpostul meu, turnul cel tare împotriva vrăşmaşului. Aş vrea să locuesc pe vecie în cortul Tău; să alerg la adăpostul aripilor Tale" (Ps. 61, 3—4).

N. V. PADINĂ

MIŞCAREA LITERARĂ

Dr. Vasile Gheorghiu: SFÂNTA EVANGHELIE DUPĂ MATEIU cu comentar, vol. III (cap. 16, 4—28, 20), Tip. „Glasul Bucovinei", Editura autorului. Cernăuţi 1933. 347 pag. 200 Lei.

Praznicul Naşterii Domnului a adus pentru cei cari iubesc studiul Sf. Scripturi o veste bună: apariţia comentarului sf. Evanghelii după Mateiu (partea III-a) a păr. Dr. V. Gheorghiu, atât de mult aşteptată. Era o mare pagubă dacă în urma greutăţilor materiale am fi fost lipsiţi de această valoroasă completare a Comentarului sf. Evangheliii după Mateiu. Mai ales că ea nu e numai o explicare a sf. Evanghelii după Mateiu, ci o ştiinţifică exegeză a tuturor locurilor din celelalte Evanghelii sinoptice (Marcu şi Luca) cari vin în legătură cu textul sf. Evanghelii după Mateiu. La istorisirea patimilor Mântuitorului Hristos se comentează şi referatul sf. evanghelist Ioan. La locurile dogmatice (Schimbarea la faţă, cuvântarea exhatologică, instituirea sf. Euharistii, etc.) apoi la locurile greşit interpretate de romano-catolici (mărturisirea lui Petru), de protestanţi sau de sectari (serbarea Paştilor, despre fraţii Domnului, etc.) şi chestiunile de deosebită importanţă (procesul judecării lui Isus, dovezi despre Inviere etc.) sunt tratate mai pe larg şi cu toate cunoştinţele necesare.

Sigur că puţinele rânduri ale unui smerit student nu vor fi, — nici nu pot să fie — o critică a marelui teolog român din Cernăuţi. Noi facem doar cunoscută această valoroasă carte a Păr. Dr. V. Gheorghiu. Drept prezentare dăm cuvintele autorului din prefaţă: „Volumul prezent este lucrat după aceleaşi principii exegetice ca şi cele 2 anterioare. Lexicografia am lăsat-o şi de astădată pe seama lexicografilor şi a celor cari se vor ocupa cu gramatica limbii greceşti a cărţilor T. N. (limba greacă Κοινή). In acest comentar cetitorul nu va găsi nici istoria exegezei, ce s'a făcul până acum. Dacă m'aş fi reţinut şi asupra acestor chestiuni, nu zic fără interes ştiinţific, comentarul meu ar fi trebuit să fie mult mai voluminos. In schimb eu mi-am dat toată silinţa, ca, ajutat de regulele ermeneutice, să desprind acel înţeles, pe care sf. autor a voit să-l exprime prin cuvintele sale, şi să-l explic mai deaproape în cadrul istoriei şi al împrejurărilor timpului de atunci" (mai ales prin „studiile topografice şi etnografice, făcute şi verificate la faţa locului").

TEODOR BODOGAE

Pr. Toma Chiricuţă: CHEMĂRI DE SUS, predici şi omilii. Editura „Fântâna Darurilor", Bucureşti 1931. Pag. 302. Preţul Lei 60.

Volumul cuprinde 22 de predici, eşalonate în ordinea sărbătorilor şi duminecilor în cari au fost rostite de pe amvonul bisericii

Zlătari din Bucureşti, al cărei paroh este autorul acestor „Chemări de sus". Predicile părintelui Chiricuţă nu sunt biciuitoare rechizitorii făcute cu scopul de a ne trezi din apatia în care ne complacem. Nu etalează în ele nici cine ştie ce erudiţie sau subtilitate dogmatică. Predicile păr. Chiricuţă se caracterizează prin duioase apeluri adresate inimii noastre. Sunt îndemnuri călduroase de a trăi sub egida binefăcătoare a Duhului Sfânt şi a nemărginitei iubiri de Dumnezeu. Sunt pledoariile fierbinţi ale unui devotat slujitor al Domnului, pentru adevărurile evanghelice. Mai ales pentru iubirea de Dumnezeu. Intr'adevăr dupăce în prima parte a predicilor sale ne poartă cu gândul pe drumul evocărilor biblice, în a doua partea a lor, predicatorul ne invită, aproape cu timiditate, să desbrăcăm cămaşa de forţă a trupului nostru, să dăm sufletului libertatea şi să-l lăsăm să se ridice la Dumnezeu, de unde îi vin chemările veşniciei sale. Intr'o formă şi cu un eşafodaj al ideilor cari nu depăşesc limitele de comprehensiune ale minţii celui mai umil creştin, autorul ne aminteşte câteva adevăruri ale credinţei creştine ortodoxe, adevăruri eterne şi imuabile. Cât de mic, cât de neînsemnat este omul în faţa puternicului univers, a elementelor lui şi a Creatorului. Totuşi, nu a încetat să-şi sfideze Creatorul. Cu fruntea adumbrită de gânduri sumbre şi cu sufletul chinuit de coşmarul zilei de mâine, omul îşi ţese destinul său pământesc, fără să se mai gândească şi la destinul său ceresc. Fără îndoială, viaţa îl supune cu voluptate şi desinvoltură la atâtea dureroase încercări. Dar, dacă puţinele oaze de lumină pe care le întâlneşte în drumul vieţii sale, străjuit de spini, nu-i mai înviorează sufletul, vina este întreagă a lui. A încercat să coboare cerul pe pământ, uitând că trebue să se ridice el la cer. S'a adăpat la izvoarele impure ale unei civilizaţii multiseculare, dar setea lui n'a putut fi potolită. Veacul fordismului pe care-l trăieşte, nu-i poate să-i dea decât, ce mult, paliative de viaţă, nu panaceul universal, nu viaţa adevărată. Viaţa adevărată o putem găsi într'un singur loc: la Dumnezeu. Dumnezeu este viaţa veşnică. Dumnezeu este Adevărul pe care nimeni nu l-a putut şi nu-l va putea desfigura. Opreşte-te o clipă, omule, sesizează adevărul acesta şi ancorează-l adânc şi indelibil în sufletul tău, ca să stăruie acolo pentru veşnicie. Ascultă chemările pe cari ţi le trimite Dumnezeu, de sus, din regiunile insondabile ale cerului, căci numai la El este mântuirea.

In mijlocul desorientărilor şi desaxărilor de azi, părintele Chiricuţă, ca atâtea alte suflete idealiste, ridică din pulbere fanionul credinţei şi proclamă ralierea în jurul Mântuitorului. Găsim în cartea Sfinţiei Sale atâtea reflexii şi imagini frumoase, sugerate, bine înţeles, de texte din Sf. Scriptură. Citindu-o simţi în suflet efluviile unei bucurii cu adevărat duhovniceşti, o revărsare de farmec şi de bunătate.

„Chemări de sus" este o carte care va contribui într'o largă măsură la revirimentul moral care trebue să se producă în societatea noastră.

V. SAMARITEANU

Arhim. *Dr. V. Lăzărescu:* CULTUL INIMII LUI ISUS la catolici. „Seria teologică", Tip. Arhidiecezană, Sibiu, 1933, pag. 92. Lei 60.

Cartea aceasta a P. S. Sale Episcopului Vasile de Caransebeş, este o amplificare a unui studiu cu acelaş nume, publicat în Anuarul din 1922—23 al fostului seminar „Andreian" din Sibiu. Ea cuprinde prezentarea şi combaterea acestei greşite credinţe catolice, care se ascunde în „Cultul inimii lui Isus" şi care nu este altceva decât o reeditare în mic a nestorianismului. Ea a apărut întâi prin veacul XIII, apoi mai insistent în al XVII-lea, când călugăriţa Margareta M. Alacoque, din ordinul „vizitaţiunii", cu sediul în mănăstirea Paray-le-Monial din Burgundia (sudul Franţei), spunea (16 Iunie 1675) că Isus arătându-i inima Sa „arzând de spinii nerecunoştinţii omeneşti" — aşa cum o vedem şi în iconiţele introduse şi pe la noi — i-a poruncit să serbeze în Vinerea după „octava" Sărbătorii Trupului Domnului şi în fiecare Vinere dintâi a fiecărei luni, un cult deosebit al inimii Sale. Călugăriţa aceasta, care spunea apoi că „se aprinde de dragostea ferbinte" pentru „logodnicul" ei, Isus, care fiind „îndrăgostit" de ea, vine şi o „desmiardă în convorbiri amoroase" (pag. 20), a fost ridicată la rangul de sfântă. Călugării iezuiţi au stăruit pe lângă papi — cari uneori erau contra acestei erezii (poate nu erau de cei infailibili!) — şi în 1856 şi 1875 a fost decretată dogmă „adorarea inimii de carne a lui Isus", ceeace constitue o „cordiolatrie", o idolatrizare a unei părţi din trupul creat al Mântuitorului, o crasă erezie cu rădăcinile în nestorianism.

„Cultul inimii lui Isus e una din cele mai imposibile halucinaţii, răsărite din patul cald al escrescenţelor şi deviaţiilor misticei religioase apusene în decadenţă şi al manevrelor unui ordin călugăresc orgolios (iezuit), speculant al religiosităţii bigote a masselor credincioase" (63). Sigur, fraţii noştri uniţi, pentru a nu fi învinuiţi de prea puţin catolicism, propagă sus şi tare „că nu ne mai satisfac formele învechite ale cultului oriental" şi că trebue să importăm formele cultului evoluat catolic: rozariul, cultul inimii lui Isus, etc. etc. Mai ales cei dela Oradea, Iaşi şi Blaj.

Fraţii noştri preoţi ortodocşi ar fi bine să se gândească mai serios la înlăturarea icoanelor, în cari inima lui Isus e încercuită de raze de foc. E greu, sigur, să le înlături deodată dar încetul cu încetul se pot înlătura, dacă e trează conştiinţa despre erezia cordiolatrică.

TEODOR BODOGAE

Z. Sandu: SILUETE FILOSOFICE. Bucureşti, „Cartea Românească" 1933. Pag. 174. Lei 80.

N. Regman, cunoscutul autor al „Rugăciunilor vremii" şi al delicatelor „Tămâioare", a scos la lumină un nou volum, de astădată de cuprins filosofic. Interesanta galerie în care defilează una după alta aproape toate figurile marilor filosofi ai antichităţii elene, confirmă odată mai mult scriitoricescul talent al autorului; dar ea

aşază într'o strălucitoare lumină mai ales talentul dăscălicesc al iscusitului profesor de filosofie care este dl N. Regman (Z. Sandu).

Scopul autorului — după propria sa mărturisire din „prefață" — este de a trezi, mai ales în sufletul tineretului universitar, dragostea către filosofie, către „lumea care-şi aruncă umbra de vrajă peste gardul prezentului şi care-i temelia de azi, de mâine şi de totdeauna a vieţii noastre sufleteşti".

Lucrul acesta, fireşte, nu se poate face cu ţepeneală doctorală, cu rigorism profesoral, ci cu căldura şi entuziasmul omului îndrăgostit de filosofie. De aceea autorul a ţinut să-şi prezinte prietinii învăluiţi într'o atmosferă de rară comunicativitate; i-a pus să-şi facă ei înşişi mărtusirile către lume, să-şi desvălue spontan înţelepciunea şi povaţa.

Dl Z. Sandu vrea să-şi înveţe cititorii pe nesimţite să îndrăgească *filosofia* — nu o anume teorie filosofică. De-aci lipsa vre-unei atitudini personale faţă de eroii cugetării elene, pe cari ni-i înfăţişează pur şi simplu — cu o egală căldură — chemându-ne discret să-i admirăm pe toţi, ca pe nişte *căutători* de limanuri bune pentru omul rătăcitor prin viaţă.

Cel mai mare merit al dlui Z. Sandu este de a fi găsit cea mai fericită formă în care tineretul de azi poate fi invitat la „ospăţul lui Platon" şi al altor cugetători.

Câteva clişee dintre cele mai frumoase împodobesc cartea care am dori să pătrundă cât mai adânc în lumea tineretului nostru intelectual, căruia i se adresează în primul rând. N. COLAN

FRANCMASONERIA de *Icon. I. N. Dărvănescu,* R.-Vâlcea; pag. 70. Lei 20. 1933.

Între cele mai cunoscute şi distrugătoare de tron, neam şi credinţă manifestări de stânga s'a afişat francmasoneria. Soră bună cu comunismul şi cu un întreg alai de hibrizi, ea cearcă să amăgească sufletul omului de bună credinţă. Asupra ei stărueşte Păr. Ic. Dărvănescu în broşura, al cărei cuprins l-a rostit în faţa societăţii preoţeşti „Renaşterea". Sfinţia Sa arată pe scurt doctrina şi toate mijloacele satanice ale acestei fiice a întunerecului.

Cu preţioase detailuri, cartea merită să fie citită de orice bun creştin, ca să-şi poată privi duşmanul în adevărata lui postură.

V. COMAN

Diacon N. I. Popoviciu: INCEPUTURILE NESTORIANISMULUI, teză de licenţă în teologie. Sibiu 1933. Pag. 76. Lei 40.

In mult promiţătoarea „Serie teologică" a văzut lumina zilei al doilea rod al muncii Păr. prof. N. Popoviciu. Apărută periodic în această revistă, teza de licenţă a Păr. prof. N. Popoviciu tratează

un important capitol din frământările de lămurire a dogmei hristologice dela începutul veacului al V-lea. Ca o antiteză la teza apolinarismului privitoare la uniunea ipostatică, erezia nestoriană, accentuând prea mult deosebirea celor două naturi în Isus Hristos, a ajuns la negarea acestei uniuni. De aci au urmat apoi o seamă de consecințe. Erezia a fost declarată deschisă de către Nestorie, care n'a fost decât urmaşul fidel al învăţăturii lui Diodor de Tars şi Teodor de Mopsuestia. Apărătorul ortodoxiei în această luptă a fost Ciril al Alexandriei. O seamă de scrisori reciproce între Ciril şi Nestorie cât şi către credincioşii trupului, formează faza primă al luptei. Cu sinodul din Alexandria, 362, începe a doua fază. In numele lui, Ciril redactă o epistolă în care fixează învăţătura hristologică cea adevărată. Cele 12 anatematisme ale lui, a cărei analiză o face autorul într'un capitol special, expun învăţătura Bisericii ortodoxe şi combat punctele susţinute de şcoala antiohiană. Sinodul III ecumenic aprobă învăţătura lui Ciril ca cea adevărată şi anatemizează pe Nestorie şi aderenţii lui.

Păr. prof. N. Popoviciu s'a impus din bună vreme, prin cele două lucrări apărute, ca un deschizător de drum pentru literatura teologică ortodoxă dela noi.

E drumul care dă certitudinea de credinţă cetitorului în adevărata învăţătură a Bisericii. Cu o putere de pătrundere mare şi cu un spirit sintetic autorul expune, într'o formă clară, timpul şi frământările de lămurire a dogmei hristologice.

*

Dr. Grigorie Gh. Comşa, episcopul Aradului: APRINDEŢI DARUL LUI DUMNEZEU — *Meditaţii pentru preoţi* — Arad. Tipografia Diecezană; 93 pag. Preţul Lei 30.

Este o broşură de inspiraţie, de trezire a conştiinţii şi răspunderii preoţeşti, scrisă cu înalta dorinţă „ca preoţii să fie mai conştienţi de focul darului preoţesc, mai zeloşi, ca apoi să fie mai plini de duh în a predica, la tema pocăinţei, simţind ecouri cereşti în sufletele lor".

Cele 10 meditaţii îmbrăţişează şi adâncesc următoarele subiecte: Darul sacramental şi rugăciunile dela hirotonire — Sf. Euharistie şi preotul — Să mulţumim Domnului că ne-a chemat să-I slujim — Preotul şi voia lui Dumnezeu — Viaţa lăuntrică a preotului — Preoţia este o chemare — Lupta preotului împotriva păcatului — Preotul şi rugăciunea — Rugăciunile preotului înainte de sf. Liturghie — şi Secretele misionarismului.

Râvna şi valoarea scrisului Prea Sfinţiei Sale au fost adeseori apreciate în această revistă. Fraţii preoţi află şi în aceste meditaţii „curate izvoare de apă vie şi săltătoare".

Arhim. P. MORUŞCA

*

Ἐναίσιμα ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ μακαριωτάτου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Preafericitul arhiepiscop şi mitropolit Hrisostom al Atenei este o personalitate impunătoare. Membru al Academiei eline, fost profesor definitiv şi acum profesor onorar al facultăţii teologice din Atena e cel mai înalt şi mai stimat păstor sufletesc din toată Elada. A publicat până acuma 265 de studii şi 116 note de bibliografie critică.

Cu ocazia împlinirii a 35 ani de activitate ştiinţifică, lumea teologică din Elada a socotit că momentul este vrednic de sărbătoare. Şi fără chimvale şi fără păhare, studenţii de odinioară şi credincioşii de azi, au sărbătorit pe duhovnicescul lor părinte, exprimându-şi fiecare dragostea şi stima faţă de înaltul ierarh. Rod al acestei sărbători este „Ἐναίσιμα", lucrare preţioasă, care va vesti în veci vrednicia sărbătoritului. Este volumul de aproape 600 pag., care cuprinde, pe lângă biografia Î. P. S. Mitropolit, studii importante, scrise de cei mai de seamă teologi greci.

Biserica ortodoxă română, prin distinsul profesor al facultăţii teologice din Bucureşti, dl Teodor M. Popescu, îşi dă contribuţia Sa la această sărbătoare. Intre cele 32 de studii, cuprinse în acest volum, este şi studiul dlui prof. Teodor M. Popescu: „De ce a atacat patriarhul Mihail Cerularie pe latini (1053)?"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lucrarea s'a făcut sub conducerea şi supraveghierea profesorului facultăţii teologice din Atena, dl G. Papamihail.

Credem că forma în care s'a recunoscut şi sărbătorit vrednicia Î. P. S. Sale arhiepiscopul şi mitropolitul Atenei Hrisostom, este cea mai frumoasă şi în acelaş timp cea mai creştinească.

Vasile M. Vellas, conferenţiar la facultatea teol. din Atena:

1. Ὑπόμνημα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Ναοὺμ. Atena 1932.

Tânărul profesor al facultăţii teologice din Atena, dl V. M. Vellas, şi-a început activitatea dăscălească cu un zel vrednic de toată lauda. Se impune dela început ca un pasionat şi priceput lucrător în ogorul ştiinţei Vechiului Testament. Intr'un interval relativ scurt a publicat mai multe studii bazate pe bibliografie greacă, engleză şi germană.

Prin munca pe care o depune zi de zi a început să se facă tot mai cunoscut. Reviste şi ziare au început să-i pomenească numele cu laudă şi să-i ceară colaborarea.

In studiul amintit mai sus, autorul la început, îşi exprimă regretul pentru unele deteriorări şi lipsuri pe cari le prezintă manuscrisele vechi cari cuprind scrierea profetului Naum.

Face apoi isagogia, introducerea cărţii, tratând în capitole

speciale: 1. Conținutul și compunerea cărții; 2. Timpul scrierii; 3. Despre profetul Naum; 4. Bibliografia mai nouă asupra acestei cărți.

In partea a doua a studiului face, pe baza textului original, exegeza cărții. Analizează și explică fiecare vers într'o formă clară și atrăgătoare.

— 2. Αἱ σύγχρονοι κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλ. Διαθήκης Atena 1932.

Critica literară în studiul T. V. a început cu I. Astruc (1753) și a culminat în școala lui Wellhausen în jumătatea a doua a veacului XIX. In intervalul unei epoci, patru teorii s'au formulat cu privire la compunerea cărților Pentateuhului: 1 teoria izvoarelor, 2 teoria fragmentelor, 3 teoria complectării și 4 noua teorie a izvoarelor. La 1878 Wellhausen cu *Geschichte Israels* și apoi cu *Prolegomena zur Geschichte Israels* face vâlvă prin combaterea vechilor teorii. Rezultatul cel mai de seamă al acestei școale este separarea izvoarelor și stabilirea ordinei cronologice a fiecăruia.

Dar critica literară exagerată face ca studiul T. V. să fie unilateral. La aceasta a contribuit și faptul, că din punct de vedere istoric cunoașterea poporului evreesc era redusă la T. V. și la răslețe însemnări, găsite prin scriitorii greci. Asiriologia, egiptologia și babilonologia nu se desvoltaseră încă. Celebrele scrisori Tell-el-Amarna descoperite la 1887 fac lumină asupra civilizației vechilor popoare orientale și dau naștere unui curent nou în studiul T. V. Curentul cel nou, așa numitul *curent istoric*, se opune școalei lui Wellhausen, și pericolul unilateralității este alungat. Prin punerea în practică a metodei istorice, se înființează ramuri nouă de știință pentru T. V. Laografia, topografia, geografia, arheologia și istoria politică a poporului evreesc iau o desvoltare uriașă. Oameni pasionați pentru știință caută să pătrundă cât mai adânc limba ebraică pentru a face critica textelor.

In orient se înființează institute speciale pentru studiul T. V. Săpăturile îmbogățesc materialul din zi în zi, apar reviste și se tipăresc hărți de specialitate.

Insă excesul prea mare trezește reacțiune și așa se ivește curentul nou: Teologia dialectică a lui Karl Barth.

Toate aceste lucruri sunt spuse pe larg în cartea dlui V. M. Vellas.

Pr. S. CÂNDEA

LOCUL LUI ALEXANDRU-CEL-BUN ÎN ISTORIA CIVILIZAȚIEI CREȘTINE de *Ion I. Nistor*. Cernăuți, 1932. Glasul Bucovinei; pag. 20. Lei 15.

Sunt proaspete încă în amintirea noastră serbările ce s'au desfășurat în întreaga țară spre sfârșitul anului trecut, cu prilejul împlinirii unei jumătăți de mileniu dela moartea blândului Domn al Moldovei, Alexandru-cel-Bun. Moldova-de-sus, a dat acestor serbări

un caracter cu totul deosebit. La mănăstirea Bistriţa — ctitoria lui şi străjuitoarea mormântului lui — însuşi Regele Românilor a ţinut să onoreze cu prezenţa Sa solemnităţile. Bucovina n'a înţeles să rămână mai prejos cu nimic. De aceea, Cernăuţenii, cari pomenesc în Liturghie pe răposatul Voevod, ca pe un patron al lor — alături de Ştefan-cel-Mare, — au lăsat, printre alţii, dlui Prof. Ion I. Nistor, membru al Academiei Române, sarcina de a rosti cuvântul de pomenire pentru Voevod. Broşura ce prezentăm aci cititorilor noştri, cuprinde discursul comemorativ rostit în aula Universităţii Caroline din Cernăuţi, la 30 Octomvrie 1932. Un rezumat al ei e de prisos, dată fiind întinderea mică a broşurii şi preţul destul de modest. Se citeşte cu multă uşurinţă. Dl Prof. I. I. Nistor, om de ştiinţă, cu lucrări apreciate în domeniul istoriei naţionale, scrie într'o limbă limpede, caldă şi colorată, căutând să demonstreze rolul covârşitor de important pe care Voevodul ctitor Alexandru-cel-Bun l-a avut aici, la porţile civilizaţiei creştine. GR. T. M.

MĂNĂSTIREA MOLDOVIŢEI, de *Ion I. Nistor.* Cernăuţi, 1933. Glasul Bucovinei; pag. 16. Lei 20.

Frumos tipărită, în format de revistă, cu numeroase ilustraţiuni în text, broşura aceasta merită să fie menţionată şi folosită de cercetătorii comorilor noastre de veche artă bisericească românească. Ctitorie a lui Alexandru-cel-Bun, ruinată de mai multeori, mănăstirea Moldoviţa a fost restaurată de Petru Rareş, la 8 Septemvrie 1532. Această scurtă monografie a fost rostită la Radio Bucureşti cu prilejul aniversării a 400 de ani dela sfinţirea Mănăstirii. Cernăuţii aşa de sărac în publicaţii româneşti, o numără printre ultimele noutăţi de librărie. O bună şi mult mai complectă monografie a tipărit anul acesta asupra aceleiaşi mănăstiri domneşti, tot la Cernăuţi, dl Al. Băcăneţu. Gr. T. M.

DICŢIONAR EBRAIC-ROMÂN. Publicistul *Mendel P. Mendel* a compus acum doi ani un dicţionar portativ român-ebraic. Mai necesar era pentru noi cel ebraic-român, pe care l-a publicat abia în anul trecut la P.-Neamţ. Dicţionarul acesta are în vedere trebuinţele elevilor dela şcoalele evreeşti din ţară, cuprinzând cuvinte din Mişna, Talmud şi pe cele ale limbii de azi. Dar el poate fi folosit şi de studenţii în teologie şi de cei cari voesc să studieze dialectul biblic al Vechiului Testament, căci cuprinde pe cele mai multe dintre cuvintele biblice. Dicţionarul are 438 pagini. Intr'un adaus special se extrag, în vr'o 50 pagini, elementele principale ale gramaticei ebraice. Dr. N. NEAGA

„REVISTA DE FILOSOFIE" (Iulie—Decemvrie 1933): Profesorului *P. P. Negulescu — la 60 de ani de viaţă;* 276 pag. 120 Lei.

Alături de sărbătorirea alor 35 de ani de profesorat ai filosofului Rădulescu-Motru, pe care „Revista de filosofie" i-a făcut-o anul

trecut printr'un masiv volum omagial, figura îndrumător al tinerimii universitare, a aceluia care este şi va rămâne Profesorul P. P. Negulescu, se aşează în patrimoniul sufletesc al generaţiilor universitare de aproape o jumătate de veac. Om de o cuminte înţelegere a realităţilor zilnice, în şirul atâtor ani de făurire sufletească a mii de studenţi, al căror moral şi optimism pentru viaţă le încuraja totdeauna, prof. P. P. Negulescu a fost cu dreptate sărbătorit în zilele trecute într'un cadru solemn. Acest volum omagial i-a fost închinat în întregime.

Din cuprinsul atât de bogat spicuim doar următoarele: P. P. Negulescu „deşi sfârşeşte în filosofie la vederi ce sunt departe de credinţele religioase şi de spiritualism — mulţi îl numesc „cel mai tipic pozitivist român, naturalist sau evoluţionist" — totuşi d-sa „profesează o morală a desinteresului şi a sacrificiului de sine", îndeplinind o operă de apostol vrednic de toată lauda şi susţinând „credinţa în realitatea progresului moral al omenirii" (pag. 315: Al. Posescu: P. P. Negulescu ca gânditor şi istoric al filosofiei). Cât de mult propovădueşte progresul moral al neamului, dovedeşte însuş colegul d-sale, Rădulescu-Popogneanu, în „Amintiri universitare" (pag. 550—553), unde spune, că în „camera de student" a lui P. P. Negulescu s'a făurit „Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor", ce a luptat atâta pentru împlinirea visului de veacuri.

Studii interesante semnează Mircea Florian: „Filosofie şi istorie"; Eug. Speranţia: „Cunoştinţa socialmente relatată" în care se conchide la absoluta valoare a credinţii în cunoaşterea filosofică"; Alex. Naum: „Erezia Iconoclastă" în care se face o analiză a acestei erezii din imperiul bizantin; C. Narly: „Un mare pedagog social al secolului XVIII: Helvetius", în care se pledează pentru o mai profundă apreciere a pedagogului ce a inventat „tribunalele şcolare"; I. Brucăr: „Problema rickertiană a neantului"; I. M. Nestor: „Psihologia clipei de spaimă", etc.

CRONICĂ

† PROTOPOPUL VASILE GAN. In ziua de 22 Ianuarie a. c. s'a stins din viaţă septuagenarul protopop al Băii-de-Arieş, Vasile Gan. Defunctul protoiereu stavrofor a fost una dintre cele mai distinse personalităţi bisericeşti din Eparhia Clujului. Şi-a slujit Biserica şi neamul timp de aproape o jumătate de veac cu înţelepciunea, devotamentul şi jertfelnicia pe care abia fiii săi duhovniceşti sunt în stare să le preţuiască după vrednicie. Adormitul întru Domnul era un foarte îndemânatic purtător al condeiului. Activitatea sa publicistică şi-a început-o la „Revista Teologică", încă în anii harnicelor sale tinereţi. Şi nu a încetat până'n clipa în care protopopul Vasile Gan a fost chemat la Domnul spre odihna binemeritată, în corturile luminoase ale drepţilor. Adormitul întru Domnul a fost însă mai presus de toate un bun păstor sufletesc. Bogatele şi preţioasele sale experienţe pastorale şi le-a povestit în volumul „Memoriile unui duhovnic", apărut în 1928 la Cluj, din îndemnul şi cu cheltuiala preoţimii din protopopiatul Lupşei, al cărui prim stătător şi îndrumător a fost câteva decenii protopopul Vasile Gan. Bunul Dumnezeu să-i răsplătească strădaniile din această viaţă cu fericirea vieţii viitoare.

UNIVERSITATEA POPULARĂ DIN SIBIU. Despărţământul sibian al venerabilei societăţi culturale „Astra" a organizat şi anul acesta cursurile universităţii populare inaugurate anul trecut. Cursurile se ţin în Aula academiei teologice „Andreiane". Datorită varietăţii subiectelor lămurite iscusit şi elocvent de o întreagă serie de conferenţiari din toate domeniile culturii, aceste cursuri se bucură de un auditoriu extrem de numeros din toate păturile sociale. Primul ciclu de conferinţe a fost de caracter religios, fapt care a făcut bună impresie asupra auditorului, care a dovedit şi în trecut o deosebită rezonanţă sufletească pentru chestiunile religioase. Au vorbit până acum: Nicolae Colan, rectorul Academiei teologice (Revizionismul şi viaţa viitoare), păr. protopop Ion Dăncilă (Revizionismul şi ordinea morală), protopopul Emilian Cioran (Credinţa poporului român) şi păr. protopop Gh. Maior (Credinţă şi fapte).

Seriile următoare de conferinţe se vor ţinea din domeniile istoriei naţionale, literaturii române, economiei şi medicinei populare.

Despărţământul sibian al „Astrei" poate fi pe deplin mulţumit de fericita iniţiativă care se cere generalizată în cât mai multe oraşe.

OPERA DE MILOSTENIE A „OASTEI DOMNULUI" DELA ORADEA. Tinărul vlăstar răsărit din tulpina Bisericii noastre, „Oastea Domnului", îşi lărgeşte activitatea, trecând şi pe tărâmul milei creştineşti.

Nici nu se putea altfel, căci omul trezit la adevărata credinţă şi iubire de Dumnezeu şi oameni nu poate rămânea rece la priveliştea năcazurilor în care se zbate lumea. Dintr'o asemenea credinţă şi dragoste s'a zămislit şi cantina „Oastei Domnului" din Oradea, cantină inaugurată încă anul trecut şi care funcţionează în lunile de iarnă ale anului, hrănind o mulţime de săraci. Organizatorii acestui creştinesc aşezământ de caritate sunt: dl inspector şcolar Pompiliu Dan şi d-na Aurelia Popescu, prezidenta comisiei de caritate a „Oastei Domnului, ajutaţi fireşte de entuziaştii ostaşi din oraşul de reşedinţă al P. S. Episcop Roman Ciorogariu.

„Oastea Domnului" va deschide în curând şi un azil pentru bătrânii neputincioşi.

Iată fapte, cari laudă cu adevărat pe ceice săvârşesc cu creştinească jertfelnicie această operă.

⚜

O REVISTĂ PENTRU FAMILIE: „VIAŢA ILUSTRATĂ". Constatând lipsa unei reviste creştine pentru familia ortodoxă, revistă care să oglindească întreaga noastră viaţă naţională şi religioasă în scris şi ilustraţii, am hotărât, împreună cu o seamă de prietini, editarea unei asemenea publicaţii lunare, sub auspiciile „Frăţiei ortodoxe române" — secţia Sibiu.

Primul număr al acestei publicaţii va apărea în cursul lunei Februarie 1934.

Revista care va apărea în format mare şi va fi bogat ilustrată, va avea un cuprins eclectic. Va căuta totuşi să popularizeze îndeosebi concepţia de viaţă a sfintei noastre Biserici drepmăritoare, precum şi bogăţiile arhitectonice şi picturale ale ei, din cuprinsul României ca şi de peste granite. In acelaş timp revista va duce în familii şi priveliştile fermecătoare ale pământului românesc. Ea va publica pagini din istoria naţională şi bisericească şi va da locul cuvenit oricărui cuvânt ziditor de conştiinţă românească şi ortodoxă. In paginile ei vor găsi adăpost şi creaţiile literare educative, povăţuirile din domeniul medicinei populare şi gospodăriei casnice etc.

Suntem siguri că preoţimea ne va da preţiosul ei concurs, recomandând această revistă intelectualilor noştri, pentru cari este scrisă îndeosebi. La cererea pe care o aşteptăm până cel mai târziu în 15 Februarie a. c. îi trimitem oricui gratuit primul număr al revistei „Viaţa ilustrată".

NICOLAE COLAN

NOTE ŞI INFORMAŢII

CU acest număr „Revista Teologică" intră în al douăzeci şi patrălea an de viaţă.

Jertfelnicia colaboratorilor ca şi interesul cititorilor săi i-au asigurat acestui organ un loc de cinste în presa bisericească. Imbucurătoarea constatare nu o facem noi — poate ni s'ar lua în nume de rău — ci au făcut-o alţii, subliniând, de repeţiteori, înaltul nivel al condiţiilor redacţionale şi tehnice în cari apare „Revista Teologică".

Direcţia revistei îşi va da silinţa să nu scadă nici pe viitor acest nivel, ci, dacă se poate, să-l înalţe tot mui sus — nădăjduind că în această strădanie nu-i va lipsi nici indispensabilul concurs al abonaţilor.

Revista va trimite abonaţilor săi şi anul acesta, gratuit, o broşură care va apărea în publicaţia periodică „Problemele Vremii".

Un lucru trebue să-l spunem şi de astădată: „Revista Teologică" nu trăieşte decât din abonamente, iar abonamentele se folosesc exclusiv pentru plata cheltuielilor de tipar şi administraţie. Suntem convinşi că cititorii vor trage consecinţa firească a acestei premise şi se vor pune la curent cu plata abonamentului.

Celorce-şi vor rotunzi în plus abonamentul modest de Lei 260, le trimitem de pe-acum viile noastre mulţumiri.

CHESTIUNEA reorganizării „Asociaţiei generale a clerului ortodox" continuă să preocupe opinia publică bisericească. Şi, cu tot dreptul. Căci până astăzi preoţimea noastră n'a izbutit să-şi întocmească un cadru în care să-şi canalizeze, unitar, toate eforturile pentru satisfacerea justelor sale revendicări profesionale şi mai ales pentru apărarea prestigiului Bisericii.

Există, de bună seamă, societăţi preoţeşti organizate pe eparhii sau pe mitropolii chiar, dar nu există o asociaţie care ar încadra în legile sale preoţimea ortodoxă din întreg cuprinsul ţării. Ceice conduc aşa numita „Asociaţie generală a clerului" ştiu acest lucru foarte bine. De aceea-şi dau toată silinţa să creieze acest organ reprezentativ al preoţimii noastre.

In acest scop s'au făcut deja eforturi frumoase. Cunosc un proiect de organizare a „Asociaţiei generale a clerului" întocmit de Păr. consilier eparhial M. Preoţescu dela Argeş, şi unul pregătit de păr. consilier eparhial Dr. Gh. Ciuhandu dela Arad. Amândouă proiectele sunt zidite pe temelia principiului federativ şi având în vedere prevederile actualei legi de or-

ganizare a Bisericii ortodoxe române.

Tocmai faptul acesta însă nu le place unora. Nici părintelui Al. N. Const. care discută chestiunea în vr'o două articole din excelenta revistă „Viitorul" de sub conducerea dlui D. G. Boroianu.

Acum, că păr. Al. N. Const (antinescu) discută proiectul de statut pentru „Federalizarea Asociaţiilor preoţeşti" întocmit de Păr. Gh. Ciuhandu — n'ar fi încă rău. Dar că Sf. Sa pleacă la discuţie cu anumite bănueli şi insinuări — asta-i lucru tare rău.

Aşa, de-o pildă, păr. Al. N. Const. îi contestă preşedintelui Asociaţiei clerului „A. Şaguna" autoritatea de a se amesteca în problema organizării clerului, pentrucă, fiind referent episcopesc, ar fi mânile legate şi n'ar putea exprima decât voinţa episcopului, nu a clerului.

Mai întâi, a fi consilier episcopesc nu însemnează să nu mai fii preot şi deci să nu poţi reprezenta clerul. In al doilea rând: sunt oare interesele clerului deosebite de ale consilierilor eparhiale şi ale ierarhilor Bisericii? Evident că nu. Şi unii şi alţii sunt slujitori ai Bisericii. Ştiu că au fost cazuri izolate, cari nu se încadrează în această afirmare. Dar este oare o metodă justă să generalizezi cazurile izolate şi să arunci osânda asupra tuturor persoanelor eclesiastice?

S'ar cădea, deci, să fim mai delicaţi.

-o-

ORGANUL arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu, întemaiat de Mitropolitul Andrei Şaguna, a intrat în al 82-lea an al existenţei sale. Oricine a urmărit cu atenţiune viaţa acestei foi şi apostolatul pe care l-a săvârşit, a putut constata înaltul nivel la care a ajuns, mai ales în timpul din urmă, sub atenta supraveghere a Î. P. S. Mitropolit Nicolae.

O pe cât de jertfelnică, pe atât de lăudabilă activitate a desfăşurat la acest organ de publicitate ca redactor responsabil păr. consilier arhiepiscopesc Dr. Gheorghe Proca. Cu anul acesta Prea Cucernicia Sa se retrage dela postul pe care l-a deţinut timp de patrusprezece ani, iar sarcina răspunderii pentru ceeace se scrie în „Telegraful Român" o va avea de aci înainte păr. Dr. D. Stăniloae, tânărul profesor dela Academia „Andreiană" şi distinsul colaborator al „Revistei Teologice". Ii facem, cu acest prilej, cele mai calde urări de izbândă.

-o-

SE împlinesc aproape două decenii de când averea fundaţiei marelui binefăcător Emanuil Gojdu este reţinută de către guvernul unguresc în Budapesta şi de când fiii neamului nostru nu se mai pot bucura de ajutoarele acordate din această fundaţie pentru studii universitare.

Autorităţile noastre bisericeşti au zorit în repeţite rânduri lichidarea acestei chestiuni, care nu se poate rezolvi decât pe cale diplomatică. Până acum însă toate stăruinţele au rămas infructuoase. Faptul constitue o mare

pagubă națională. Și situația de azi nu mai poate dura.

„Frăția ortodoxă română" și-a dat seama de acest adevăr și a hotărât să facă și din partea sa intervențiile necesare pentru remedierea răului pe urma căruia sufere atâția studenți săraci și sârguincioși. Odată cu pomenirea marelui fondator Emanuil Gojdu în toate bisericile din mitropolia Ardealului, filialele For-ului au aclamat moțiuni prin cari cer guvernului țării să facă grabnice și energice demersuri, ca statul ungar să dea destinației sale averea fundațiunii Gojdu, acest stat neavând asupra ei nici un drept.

Chestiunea fundației Gojdu este o chestiune de interes național și credem că guvernul țării are datoria de a-i da toată atenția cuvenită.

„RENAȘTEREA", organul eparhiei Clujului, a trecut de sub grija redacțională a păr. protoiereu D. Antal, sub conducerea distinsului gazetar, care e profesorul Dr. Ioan Mateiu. Primul se mută la București după o îmbelșugată activitate pe care a desfășurat-o la Cluj, nu numai ca revizor eparhial, ci și ca redactor al „Renașterii", în care a tăiat la răboj cu conștiențiozitate și a judecat înțelepțește evenimentele și ideile cari au animat viața noastră bisericească în ultimul deceniu. Suntem convinși, că sub conducerea isteață a dlui I. Mateiu, „Renașterea" își va continua drumul de lumină în mijlocul preoțimii din Eparhia păstorită cu atâta înțelepciune de P. S. Episcop Nicolae Ivan.

DL PROFESOR Bogdan-Duică continuă în „Telegraful Român" publicarea „Micilor sale studii istorice", dând la lumină un impresionant număr de documente adunate de pretutindeni cu vasta-i informație literară și istorică de care dispune. Aceste documente pe care eruditul academician le comentează pe scurt, sunt un neprețuit tezaur, de care va trebui să se folosească ceice vor încerca să rezidească — și mai ales să corecteze — istoria noastră națională și bisericească din veacul al XIX-lea.

Multe din aceste documente se referă la activitatea Mitropolitului Andrei Șaguna și la contimporanii săi uniați, cari au căutat să-i încurce planurile mărețe, sau, din pură invidie personală, să-i învălue personalitatea în umbră. Tocmai din pricina aceasta „Micile studii istorice" ale domnului profesor Gh. Bogdan-Duică au darul de a desvălui surprinzător de interesante adevăruri.

N. C.

REVISTA TEOLOGICĂ

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE

ABONAMENTUL PE UN AN: 260 LEI.

REDACTOR: PROF. NICOLAE COLAN

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ, SIBIU, STRADA MITROPOLIEI 24—28

ÎN ACEST NUMĂR:

BCU Cluj / Central University Library Cluj